

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Олена Бичков'як

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Методичні матеріали до семінарських занять

Навчально-методичний посібник
для студентів філологічного факультету
ОКР “Бакалавр” галузі знань 0203 “Гуманітарні науки”
напряму підготовки 6.020303 “Філологія (Українська мова та література)”
(денна форма навчання)

ДРОГОБИЧ

2014

УДК 008 (477) (07)
ББК 63.3 (4УКР) -07р
Б 67

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка як навчально-методичний посібник (протокол № від 2014 р.)

Рецензенти:

Дойчик Максим Вікторович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Лімонченко Віра Володимирівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії імені В.Г.Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск: Возняк Володимир Степанович, завідувач кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, доктор філософських наук, доцент.

ОленаБичков'як

Б 67 Історія української культури: методичні матеріали до семінарських занять для студентів філологічного факультету ОКР «Бакалавр» галузі знань 0203 «Гуманітарні науки» напряму підготовки 6.020303 «Філологія (українська мова та література)» денної форми навчання. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. – 74 с.

Методичний посібник написаний відповідно до програми навчальної дисципліни “Історія української культури” для підготовки фахівців освітнього рівня “Бакалавр” усіх напрямів підготовки денної форми навчання, затвердженої вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол №4 від 19.04.2012 р.). У виданні подаються теми семінарських занять, плани до них, методичні рекомендації до кожного питання, списки літератури.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ТЕМА I. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....	5
ТЕМА II. КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	12
ТЕМА III. КУЛЬТУРА ПЕРІОДУ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОСТІ (XIV – ПОЧАТКУ XVІ СТ.).....	19
ТЕМА IV. УКРАЇНСЬКИЙ РЕНЕСАНС НА НИВІ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ (XVI – ПЕРША ПОЛОВИНА XVII СТ.).....	26
ТЕМА V. ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ЕПОХИ БАРОКО ТА ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА XVII-XVIII СТ.).....	32
ТЕМА VI. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ КІНЦЯ XVII – ПОЧ. XX СТ.....	39
ТЕМА VII. ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ XX СТ.....	46
ТЕМА VIII. КУЛЬТУРА УКРАЇНИ В УМОВАХ НОВОЇ СОЦІАЛЬНО – ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (90-ТІ РОКИ XX СТОЛІТТЯ – ПОЧАТКУ XXI СТ.).....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	68
ПЕРЕЛІК КОНТРОЛЬНИХ ПИТАНЬ.....	72
ЗРАЗОК МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	74

ВСТУП

Вивчення процесів, що відбувалися в українській культурі впродовж всієї історії, має надзвичайно важливе значення для розширення і формування у студентів наукового світогляду, високих моральних якостей, підвищення загальнокультурного рівня.

Значний виховний потенціал курсу «Історія української культури» дає можливість реалізувати в навчально-виховному процесі низку важливих завдань, зокрема таких, як виховання національної свідомості, формування моральних і естетичних потреб та здатності зберігати й охороняти культурні здобутки України. Вивчення дисципліни орієнтує студентів на шанобливе ставлення до національно-культурних досягнень, сприяння збагаченню духовного світу людини, зростанню інтересу до самостійного творчого осмислення культурної спадщини, власної участі в культурному будівництві України.

Навчальна дисципліна «Історія української культури» посідає важливе місце у системі підготовки педагогів. Вона вивчається студентами ОКР «Бакалавр» денної форми навчання галузі знань 0203 «Гуманітарні науки» напряму підготовки 6.020203 «Філологія (Українська мова та література)» і дає змогу поглибити знання як з культури, так і з історії України, її мистецтва, традицій, а також з культурології, естетики, фольклору та етнології.

При вивченні цього курсу **основним завданням** студента є: ознайомитися із основними історичними періодами становлення феномену української культури, закономірностями її функціонування і розвитку, оволодіння сучасними методами культурологічного аналізу, розуміння тенденцій сучасних соціокультурних трансформацій в українській культурі.

Методичний посібник укладений відповідно до програми навчальної дисципліни «Історія української культури» для підготовки фахівців денної форми навчання усіх напрямків підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр», затвердженої вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 4 від 19.04.2012 р.).

Тематична складова навчально-методичного посібника охоплює ключові питання навчальної дисципліни «Історія української

культури”, орієнтує на наукову та навчальну літературу, окреслює особливості різних етапів світової та національної культури, розкриває їх зміст а також дає оцінку сучасному стану української культури, перспективам та тенденціям її розвитку.

У методичному посібнику подаються теми семінарських занять, плани до них, питання для самостійного вивчення, основні поняття, методичні рекомендації до кожного питання, списки літератури (основної та додаткової).

ТЕМАІ. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.

1. Основні культурологічні концепції виникнення та становлення українського етносу. Періодизація української культури.
2. Особливості трипільської, зарубинецької, черняхівської культур та їх місце в культурному надбанні слов'ян.
3. Культурний процес кіммерійського, скіфського та сарматського періодів.

Завдання для самостійної роботи:

Визначте основні віхи становлення первісної культури на основі історичної, антропологічної та археологічної періодизації.

Охарактеризуйте релігійний світогляд і моральні норми співжиття первісних людей, таких як магія, табу, тотемізм, фетишизм, анімізм.

Знайдіть матеріали про побут, звичаї і вірування давніх кочових народів (кіммерійців, скіфів, сарматів), про скіфську золоту пектораль та мистецтво „звіриного стилю“, підготуйте відповідні ілюстрації.

Підготуйте матеріали про племена венедів, антів та склавів, їх пам'ятки та матеріальну культуру.

Основні поняття та терміни теми:

Анімізм (від лат. *anima* — душа) — віра в те, що все неживе має душу. У теорії релігії концепція духовного домінує над концепцією матеріального: наприклад, душа, як безтілесна копія тіла, може існувати самостійно як при житті, так і після нього. Анімізм це також вірування первісних людей, віра в існування

духів, одухотворення сил природи, тварин, рослин і предметів, приписування їм розуму, дієздатності і могутності.

Антропоморфізм (грец. *ανθρωπος* — людина, грец. *μορφή* — вигляд, форма) — уподібнення будь-чого до людини або перенесення її фізичних та інтелектуальних властивостей на тварин, рослини, речі та явища навколишнього світу.

Етнос—це історична спільність людей, яка склалася на певній території та володіє стабільними особливостями мови, культури і психічного складу, а також усвідомленням своєї єдності і відмінності від інших.

Звіриний стиль (зооморфний) – умовна назва стилізованого зображення тварин.

Культура - від латинського слова «cultura» – обробіток освіта, розвиток. Культуру поділяють на матеріальну і духовну. Матеріальна культура – це сукупність матеріальних благ, створених людською працею на кожному етапі суспільного розвитку. Духовна культура –це рівень інтелектуального, морального, естетичного та емоційного розвитку суспільства.

Культурогенез — процес появи і становлення культури будь-якого народу і народності загалом і появи культури як такої в первісному суспільстві.

Мезоліт (грец. *μέσος* - середній і *λίθος* - камінь), **Середня кам'яна доба** – епоха кам'яної доби (12,000-7,000 до РХ), що була перехідною між палеолітом і неолітом. Також, деколи вживається назва *епіпалеоліт*.

Мідна доб́а, енеоліт, халколіт (від лат. *aeneus* — мідний і грец. *λίθος* — камінь) — назва перехідного часу від неоліту до бронзової доби, яку застосовують археологи в зв'язку з появою й поширенням у той час виробів із міді.

Міф (від грец. *Μύθος* — казка, переказ, оповідання) — оповідання про минуле, навколишній світ, яке описує події за участю богів, демонів і героїв та історії про походження світу, богів і людства. Міфи характерні для первісних народів, що перебували або перебувають на стадії дораціонального, дофілософського і дорелігійного мислення. Окремі міфи складаються у міфологію того чи іншого народу, яка лежить в основі характерного для нього світогляду.

Неоліт, Новá кам'яна добá (від грец. *νέος* — новий і *λίθος* — камінь) — новий кам'яний вік (X-поч. III тис. до н. е.), що заступив палеоліт і мезоліт та передував мідному віку, заключний період кам'яної доби.

Палеоліт (від грец. *παλαιός* — давній і грец. *λίθος* — камінь) — **давня кам'яна доба**, найдавніший період людського суспільства. Щодо тривалості палеоліту є різні думки (від 3 млн до 100—150 тис. років тому). Кінець палеоліту датується близько 13 тис. років тому (12 000 — 10 000 років до Р. Х.).

Панте́он (грец. *πάνθειον*) — храм усіх богів. Зазвичай пантеони відрізняються цілісністю композиції та монументальністю форм.

Синкреті́зм (грец. *συνκρητισμός* — з'єднання, лат. *syncretismus* — поєднання) — поєднання або злиття несумісних і непорівнюваних образів мислення та поглядів.

Тотемі́зм — віра у містичний зв'язок, тобто «кровну» спорідненість певного роду, племені з якимось видом тварин чи рослин (тотемом).

Цивіліза́ція — людська спільнота, яка впродовж певного періоду часу (процес зародження, розвиток, загибель чи перетворення цивілізації) має стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі (науці, технологіях, мистецтві тощо), спільні духовні цінності та ідеали, ментальність

Язичництво (цер.-слов. «языцы», «языкъ» — чужоземці, чужинець) — загальна назва для усіх релігій, міфологічних та світоглядних систем, витворюваних у межах того чи іншого народу або групи споріднених народів. У даному посібнику розуміється як вірування народів на території України до прийняття християнства (прим. автора).

Література

основна :

1. Історія світової та української культури : підручник / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. — К. : Літера, 2006. — 480 с.
2. Історія української культури : навч. посіб. / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. — К. : Знання, 2009. — 413 с.

3. Закович М.М. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.Л.Шевнюк та ін.; за ред. М. М. Заковича. – 4-те вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2009. – 589 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
4. Лекції з історії світової і вітчизняної культури : текст / під ред. А.Яртися та В.Мельника. – Л. : Світ, 2005. – 568 с.
5. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. вид. / за загальн. ред. А.В.Яртися, С.М.Шендрика, С.О.Черепанової . – Л. : Світ, 1994. – 496 с.
6. Матвєєва Л.Л. Культурологія : курс лекцій: навч. посібник / Л.Л.Матвєєва. – К. : Либідь, 2005. – 512 с.
7. Історія української культури: навч. посіб. / О. Ю. Павлова. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
8. Шевнюк О.Л. Культурологія : навч. посіб. : 3-тє видання, стереотипне / О.Л.Шевнюк. – К. : Знання-Прес, 2007. – 353 с.

додаткова :

1. Давня історія України: навч. посіб.: у 2 кн. / Толочко П.П., Козак Д.Н., Крижицький С.Д. / під . ред. П.П.Толочко – К. : Либідь, 1994. – Кн. 1.– 240 с.
2. Залізняк Л.Л. Первісна історія України : навч .посіб. / Л.Л. Залізняк. – К. : Вища школа, 1999. – 263 с.
3. Історія української культури : курс лекцій : текст / О.В. Ліхолат, П.А.Дігтяр, С.Ю. Боєва / під заг. ред. С.О. Костилюєвої. – К. : НТУУ «КПІ», 2010. – 345 с.
4. Українська культура : історія і сучасність. – Л. : Світ, 1994. (Хрестоматія).
5. Українська культура : / за ред. Дмитра Антоновича / упор. С.В.Ульяновська; вст. ст. І.М.Дзюби; перед. слово М.Антоновича; додатки С.В.Ульяновської, В.І.Ульяновського. – К. : Либідь, 1993. – 592 с.
6. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: текст/ В.С.Полікарпов. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 359 с.
7. Понамарьов А.П. Етнічність та етнічна історія України : курс лекцій : навч. посібник / А.П.Понамарьов. – К. : Либідь, 1996. – 272 с.

8. Попович М.В. Нарис історії культури України : текст / М.В. Попович. — К. : АртЕк, 1999. — 728 с.

При розгляді **першого** питання зазначте структура культури є багатограним явищем. Через культуру пізнається людина як суспільна істота й соціально-діяльна особа, реалізується "Я". Методологічні засади дають змогу розкрити сутність та особливості *національної культури*. Вона охоплює різні форми національного життя, серед яких географічні, господарські, побутові, ідеологічні, державно- правові, релігійні чинники. Вони забезпечують відтворення економічного та морально-духовного потенціалу нації, формують національну свідомість, інтегрують культуру нації у світову співдружність. У структурі національної культури виділяються матеріальна, побутова, політична й правова культура, наука, освіта й філософія. Вона характеризує інтегральні моменти національного життя, які забезпечують національно-культурний процес. До них відносяться мова, звичаї, традиції, релігія, художня культура, національний характер, самосвідомість, почуття національної гідності. Таким чином, *національна культура* – це осмислення місця нації в процесі розвитку людства.

Українці віками творили самобутню культуру, успадковуючи цінності предків, осмислюючи надбання інших народів. Цим вони не лише розвивали національну культуру, а й робили внесок у скарбницю світової. Характерною особливістю української культури є її відкритість, здатність сприймати й українізовувати культурологічні впливи. Завдяки цьому українська культура протягом історії двічі змогла відродитись. Водночас українська культура століттями розвивалась в лоні польської, російської тощо. Тому вона оцінювалась часто як "провінційна". На її розвиток негативно впливала відсутність державності, національної політики в галузі культури. За своїм характером українська культура належить до культур слов'янського типу, проте генетична спорідненість українців зі слов'янськими народами не виключає їх культурної унікальності.

Розглядаючи **друге питання** зауважте, що люди селилися на землях України з найдавніших часів. Археологами знайдено сліди перебування пралюдини в епоху палеоліту – близько 1 млн. років

до н.е. Знахідки життєдіяльності людей трапляються на Дністрі, під Житомиром, на Закарпатті, Харківщині, у Донбасі й Криму.

Найбільшого розвитку в цей час досягла **трипільська** культура, названа так від с.Трипілля Київської обл., де її виявив київський археолог В. Хвойка в 1896 р. За деякими етноанатомічними показниками трипільці були досить далекими від пізніших слов'ян, тому важко вбачати в них безпосередніх попередників українців. Однак здобутки трипільців багато в чому позначилися на подальшій долі культури на українських землях, оскільки започаткували традиції землеробства, а воно назавжди стало визначальним фактором розвитку стабільної частини місцевого населення, зумовлюючи побут, звичаї, календар і вірування тубільців. Сліди трипільської культури виявлено на великій території, що охоплює майже всю Правобережну Україну й землі сусідніх країн: Польщі, Молдови, Румунії. Трипільці мешкали протягом IV-II тис. рр. до н.е. у селищах, які складалися з десятків, а інколи сотень невеликих будинків, зроблених із дерева й обмазаних глиною. Люди жили осібно, тяжіли до сімейного побуту. Ці форми збереглися й до пізніших часів. У найстаріших згадках про слов'ян у наших землях ідеться, що їм властиво жити сім'ями, в окремих будинках, кожний з яких стоїть осторонь від сусідніх.

Зарубинецька культура — нове історико-культурне явище, етнічна інтерпретація якого пов'язана з певними труднощами: у писемних джерелах ці племена не описані, тому важко визначити, чи належала зарубинецька культура відомому племені й чи далеко простягалась на схід слов'янська територія. Існує спроба визначити її як культуру слов'ян-венедів, хоча деякі дослідники вбачають у ній германців, інші — балтів. Основним аргументом на користь того, що зарубинецька культура має безпосереднє відношення до етногенезу середньопридніпровських слов'ян, може слугувати її зв'язок з пізнішою київською культурою. Зарубинецькі поселення, розташовані по краях берегових терас, групувалися в кількості 10—15. Розміри поселень невеликі (до 2 га). В Подніпров'ї поселення мали оборонні споруди — земляні вали. У Верхньому Подніпров'ї будували наземні житла зі стовбовою конструкцією. На Прип'яті відомі напівземлянки з дерев'яною обшивкою стін. Поширеним був обряд трупоспалення (ямні й урнові). Поховальний інвентар небагатий і одноманітний (кераміка, предмети особистого вжитку, прикраси).

З III ст. н.е. на Нижньому і Середньому Дніпрі, Південному Бузі, Дністрі поширювалася нова культура — **черняхівська**. Перші пам'ятки черняхівської культури виявлені та досліджені 1900 — 1901 рр. у Середньому Подніпров'ї (с.Черняхів на Київщині) В.Хвойкою, а в Подністров'ї — К.Гадачеком. Черняхівська культура — це своєрідний місцевий варіант провінційно-римської культури, субстратом якої були пізньоскіфська культура Нижнього Подніпров'я, пізньозарубинецька, пшеворська, гето-дакійська культури.

При розгляді **третього питання** варто відзначити, що кочові племена відіграли значну роль у розвитку української культури, хоча вплив цей доволі неоднозначний. Проте **кіммерійці** (X-УІІ ст. до н.е.) сприяли поширенню в степовому докiллі здобутків народів, які зазнали від них поразки. Так у вигляді військової здобичі кіммерійці несли одяг, прикраси, ужиткові речі. Та найбільше вони сприяли поширенню кінського й військового спорядження, яке часто мало ознаки витворів справжнього мистецтва: фігурні пряжки, кольчуги, прикрашені складними орнаментами з ромбів, квадратів, спіралей, що утворювали довершений геометричний стиль. До того ж кіммерійці оволоділи секретами виготовлення зброї із заліза, знали ковальську справу й мали навички ковальської зварки металів.

Трьохсотлітній період перебування кіммерійців на українських землях завершився із приходом іраномовних племен **скіфів** у VII ст. до н.е., які мешкали тут до II ст. до н.е. Скіфська культура була однією з найяскравіших європейських культур залізного віку. Вона була поєднанням культур багатьох кочових, напівкочових і землеробських племен, зокрема, тих, які проживали в Україні до приходу кочовиків. Під впливом Скіфів змінилося життя племен, що потрапили до складу Скіфії, заразом змінилися й самі скіфи, змішуючись із місцевими (зокрема, праслов'янськими), переважно землеробськими, племенами, інколи переймаючи їхній спосіб життя. Значний вплив на розвиток культури Скіфії справила грецька колонізація Причорномор'я, сприяючи поширенню досягнень античних цивілізацій, розвитку торгівлі в Скіфії та поза її межами. Територія Скіфії, як її описував Геродот, майже повністю відповідає межам сучасної України. Коли говорять про скіфські племена на українських землях, виокремлюють дві основні групи — послуговуючись термінологією Геродота, "царських скіфів", що

вели кочовий спосіб життя, і "скіфів-орачів", у яких убачають одних із прямих предків слов'ян. Геродот поділяв Скіфію на вісім регіонів, у кожному з яких жило певне плем'я.

У II ст. до н.е. у південноукраїнські степи прийшли **сармати** – близькі скіфам за походженням і способом життя іраномовні племена. Вони розгромили скіфів і на шість століть опанували Надчорномор'ям. За археологічними даними, від початку сарматського завоювання хліборобське населення Скіфії просувається на північ і будує укріплені городища, значна частина з яких була скоро зруйнована, що свідчить пробворожнечу з кочівницьким світом і остаточне зруйнування колишнього скіфського симбіозу. Певна частина населення перебирається на Нижнє Подунав'я.

Отже, у складних умовах слов'янські народи створили самобутню культуру, що стала основою їх консолідації, виникнення державності, збереження і примноження духовних традицій. Слов'янська культура на українських землях формувалася протягом тривалого часу; у цьому процесі значену роль відігравали традиції автохтонних народів, передусім антів, з іншого боку – зв'язки з сусідніми народами. Ця культура характеризується цілісністю й самобутністю. На її основі виникла культура Київської Русі.

ТЕМА II. КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ.

1. Особливості релігійного життя язичницької доби.
2. Вплив християнства на розвиток києво-руської культури.
3. Художня культура Київської Русі.

Завдання для самостійної роботи:

Визначте етнокультурні риси «українського середньовіччя».

Дайте характеристику особистості в суспільстві Київської Русі. Охарактеризуйте мову і писемність, менталітет та філософську думку Київської Русі.

Основні поняття та терміни теми:

Апокріфи (грец. *αποκρυφος* — таємний, прихований) — релігійно-легендарні твори, які не визнавались церквою канонічними й заборонялися, виникли на межі нашої ери в

елліністичному давньоєврейському і давньосирійському середовищі, а також на християнському Сході.

Били́на (*старі́на*) — руська народна епічна пісня про богатирів та їх подвиги. Народні речитативно-мелодійні епічні пісні соціально-побутового змісту, героїко-патріотичного характеру.

Житі́я — життєписи людей, прилічених церквою до лику святих. Такі люди удостоювалися церковного шанування і поминання, складання житія було неодмінною умовою канонізації, тобто визнання святості.

Кири́лиця (біл. *Кірыліца*, болг. *Кирилица*, мак. *Кирилица*, рос. *Кириллица*, серб. *Ћирилица*) або **слов'я́нка** — одна з двох абеток староцерковнослов'янської мови, що лягла в основу деяких абеток, переважно слов'янських мов.

Ку́льтова споруда — споруда або комплекс споруд для культових, релігійних потреб (відправ служб, читання молитов і звернень до Бога), служіння Богу.

Літо́пис — історико-літературний твір у Русі, пізніше в Україні, Московщині та Білорусі, в якому оповідь велася за роками (хронологія). Писалися переважно церковнослов'янською мовою, з численними вкрапленнями місцевої лексики.

Моза́їка (фр. *mosaïque*, італ. *mosaico*, від лат. *musivum*, букв. присвячене музам; грец. *μοῦσα* — муза) — зображення чи візерунок, виконані з кольорових каменів, смальти, керамічних плиток, шпону та інших матеріалів.

Монотеї́зм (від грец. *μόνος* *monos* — «єдиний» + *θεός* *theos* — «бог»; єдинобо́жжя) — віровчення про існування єдиного Бога, Творця всього сущого, видимого і невидимого, творіннями якого є всі інші істоти, як духовні так і фізичні. Монотеїзм виключає існування інших, рівних йому божественних істот.

Патерикі́ (грец. *paterikon*, лат. *vita patrum* від *pater* — батько) — життєписи і повчання святих отців Церкви, збірники оповідань про життя християнських святих отців.

Теоцентри́зм - (грец. *Theos* — Бог + лат. *Centrum* — центр кола) — філософська концепція, в основі якої лежить розуміння Бога як абсолютного, досконалого, найвищого буття, джерела всього життя і будь-якого блага.

Фреска - (від італ. *affresco* — свіжий) — живопис на вологій штукатурці, одна із технік настінного малярства, протилежна до «а

секко» (розпис по сухому). Фресками називають також твір, виконаний у цій техніці.

Християнство (від грец. *Χριστός* — «помазанник», «Месія») — один з напрямків єдинобожжя. Поряд з ісламом та буддизмом входить в число 3-х світових релігій. Характерною особливістю християнства, яка відрізняє його від інших напрямків єдинобожжя, є віра в Ісуса Христа як втілення і прояв Бога заради спасіння всього людства, людського суспільства, настанови в істині.

Література

основна :

1. Бойко О.Д. Історія України: навч. посіб. : 3-тє видання виправлене, доповнене. / О.Д.Бойко. – К. : Академвидав, 2005. – 325 с.
2. Історія світової та української культури : підручник / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. – К. : Літера, 2006. – 480 с.
3. Войтович В. М. Українська міфологія : текст / В.М.Войтович — К. : Либідь. 2002.— 664 с.
4. Закович М.М. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.Л.Шевнюк та ін.; за ред. М. М. Заковича. – 4-те вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2009. – 589 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
5. Лекції з історії світової і вітчизняної культури : текст / під ред. А.Яртіся та В.Мельника. – Л. : Світ, 2005. – 568 с.
6. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. вид. / за загальн. ред. А.В.Яртіся, С.М.Шендрика, С.О.Черепанової . – Л. : Світ, 1994. – 496 с.
7. Матвєєва Л.Л. Культурологія : курс лекцій : навч. посібник / Л.Л.Матвєєва. – К. : Либідь, 2005. – 512 с.
8. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: текст/ В.С.Полікарпов. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 359 с.
9. Попович М.В. Нарис історії культури України : текст / М.В. Попович. — К. : АртЕк, 1999. — 728 с.
10. Шевнюк О.Л. Культурологія : навч. посіб. : 3-тє видання, стереотипне / О.Л.Шевнюк. – К. : Знання-Прес, 2007. – 353 с.

11. Художня культура України: навч. посіб. / Л.М.Масол, С.А. Ничкало, Г.І.Веселовська, О.І.Оніщенко; за заг. ред. Л.М.Масол. – К. : Вища школа, 2006. – 239 с.

додааткова:

1. Брайчевський М. Ю. Походження слов'янської писемності : текст / М. Ю. Брайчевський. – 2-е вид. – К. : Академія, 2002. – 153 с.
2. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях : текст / Г. О. Булашев. – К. : Довіра, 1992. – 416 с.
3. Горський В. С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі (середина XII – середина XIII ст.) : текст / В. С. Горський. – К. : Свічадо, 1993. – 423 с.
4. Давньоруські любомудри : текст / В. Горський, О. Вдовина, Ю. Завгородній, О. Киричок. – К. : Вид.дім “КМ Академія”, 2004. – 312 с.
5. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник - довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
6. Історія української культури : текст / за заг. ред. І. Крип'якевича. – К. : Либідь, 1994. – 656 с.
7. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. 2 - е вид., доп. та перероб. - К. : Либідь, 1993. - 288с.
8. Огородник І. В. Українська філософія в іменах / І. В. Огородник, М. Ю. Русин. / За ред. М.Ф.Тарасенка – К. : Либідь, 1997. – 328 с.
9. Сліпушко О. Софія Київська. Українська література середньовіччя : доба Київської Русі (X–XIII століття) : текст / О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2002. – 212 с.

Висвітлюючи **перше** питання слід зауважити, що до прийняття християнства слов'янські племена мали систему поглядів на життя, в основі яких лежало **язичництво**. В язичницьких віруваннях поєднувались народна фантазія та позитивні знання про світ, віковий досвід поколінь, що проявився в правилах етики, естетики, моралі. Про давні слов'янські вірування існували неповні дані, через це деякі дослідники вважали слов'янську міфологію примітивною. Найновіші дослідження

спростовують цю думку. Тисячоліття культурного процесу виробили розвинену систему вірувань, що ґрунтувались на астральному культі, подібному до культів давніх цивілізацій.

В язичництві виділяються кілька пластів. Найдавніший, що сягає часів появи людини на наших землях, складають анімізм (віра в те, що кожне природне явище має душу) і тотемізм (віра в походження людини від тваринного чи рослинного світу, і здатність її перетворюватись у тварину, або рослину). Поступово людина вчилась узагальнювати довід, замислювалась над походженням світу, шукала первопричини буття. Так склалось уявлення про богів –творців всесвіту та першооснови всесвіту – небесного вогню й води, поєднання яких творило життя.

Пантеон древніх слов'ян був доволі об'ємним: богинею – матір'ю світу, як уважають сучасні історики, була Лада, ім'я якої зустрічається в українському фольклорі. Культ Лади та її дітей – Дани (Лелі), що уособлювала втілену воду, та Полеля, що втілював світло, у часи патріархату був витіснений культом бога – володаря неба, який виступає в кількох іпостасях: Див (яскраве небесне склепіння), Сварог (вічне небо) і Перун (бог дощу, неба та блискавки). Святом Сварога було Різдво Всесвіту – коли народжувалась Тріада Світил: Сонце, Місяць і Зоря (25 грудня – 7 січня). Головним божеством був Місяць. Язичество було доволі досконалою системою вірувань та знань про світ. Але воно не давало рекомендацій, якими повинні бути відносини між людьми, у новому світі, у світі соціальної нерівності та класової боротьби. Крім того, збереження племінних культів перешкоджало державній такультурній консолідації племен. Спроба Володимира створити єдиний пантеон із найбільш шанованих племінних богів на чолі з Перуном, щоб надати йому загальнодержавного характеру, успіху не мала.

Розглядаючи **друге** питання, зазначте, що релігією, що розробила проблеми загальнолюдського співжиття, пояснила експлуатацію та нерівність, учила моральним нормам, терпінню й покорі, даючи багатим право на панування, а бідним – надію на майбутнє, було **християнство**. Початки церковної організації на Русі сягають часів Аскольда, коли після першого хрещення Русі 860 р. було створено митрополію. Боротьба між християнством та язичництвом аж до офіційного запровадження християнства в 988р. позначалася на церковній організації, яка то занепадала, то

підіймалася. Лише із часу релігійної реформи Володимира, яка остаточно закріпила християнство в ролі державної релігії Київської Русі, розбудовується церковна структура. Після впровадження християнства виникають монастирі. Перші офіційні відомості про них належать до часів Ярослава Мудрого, однак імовірно, що вони існували ще за Володимира. У джерелах згадується про 70 великих монастирів. Найбільшим був Києво-Печерський.

Церкви й монастирі були важливими осередками освіти, літератури й мистецтва. Духовенство висунуло зі свого середовища таких видатних діячів культури, як літописець Нестор, художник Аліпій, лікар Агапіт та ін.

Один із найдавніших творів – «Слово про закон і благодать», де поставлене питання про місце Київської Русі серед інших держав, написане митрополитом Іларіоном між 1037 і 1050 рр. Ігумен Печерського монастиря Феодосій створив низку повчань і послань. Монах цього монастиря Нестор, створив —житіє Бориса й Гліба, Феодосія Печерського. Багато житійних творів, пов'язаних із цим монастирем, лягли в основу —Києво-Печерського патерика, який посідає визначне місце серед пам'яток літератури. Крім діячів церкви, літературні твори складали високоосвічені князі. Таким є відоме —Повчання дітям Володимира Мономаха, у якому він виклав політичні й філософсько-етичні погляди, зокрема, про діяльність на користь суспільства та держави. Самобутнім явищем в літературі є літописи. Їх виникнення відноситься до часів запровадження писемності. Наприкінці XI ст. з'являється —Слово о полку Ігоровім – перлина давньоруської художньої літератури. У ньому з великою майстерністю викладено історію походу 1085 р. Новгород-Сіверського князя Ігоря Святославовича проти половців, який закінчився поразкою й полоненням князя. Автор поеми закликав князів до єдності в боротьбі з ворогами, виступив палким патріотом рідної землі.

У **третьому** питанні слід зауважити, що мистецтво русичів відбивало не лише їхню органічну естетичну потребу прикрашати різноманітний світ речей, а й світосприйняття, ідеологію тогочасної людини. Культурі Київської Русі IX-XIII ст. притаманний безперервний поступальний розвиток. Більшість її галузей – прикладне мистецтво, дерев'яна архітектура, народна творчість – мали вікові традиції. Феномен культурного злету Київської Русі

нерідко пояснюється виключно тісними контактами з Візантією, Хазарією, Європою. Це не зовсім так, оскільки вплив інших держав на Русь був значним, але не визначальним. Щоб зерна цивілізацій, насамперед візантійської, дали сходи в новому середовищі, вони мали потрапити в підготовлений ґрунт. Саме таким виявився —культурний ґрунт східних слов'ян, який увібрав багатовікові традиції місцевого розвитку, збагаченого впливом сусідів.

На архітектуру та художню творчість значний вплив справило прийняття християнства. Головною окрасою міст і сіл стали церкви. Більшість із них будувалася з дерева, а храми великих міст були кам'яними. Перший оздоблений мозаїкою й фресками храм Богородиці збудував у Києві Володимир Святославович у 989-996 рр. Його прозвали **Десятинним**, бо на його утримання (разом з усією церковною організацією київської держави) князь віддавав десятину своїх прибутків. Крім Софіївського собору, збудованого Ярославом Мудрим в Києві, прекрасні храми зводилися й в інших містах. Наймонументальнішими спорудами були укріплення міст. Навіть порівняно невеликі міста являли невеликі фортеці з могутніми земляними валами, на яких стояли дубові стіни із численними баштами. Відомому місту Ярослава в Києві мало поступалися фортифікаційні споруди Чернігова, Переяслава, Галича, Володимира, Кремінця, Холма.

Окрасою монументальних кам'яних церков був живопис. Найкраще зберігся він у київському Софіївському Соборі. Високохудожні фрески цього та інших (наприклад, Кирилівської церкви в Києві, Софіївського собору в Новгороді) храмів є цінним джерелом вивчення світогляду, побуту, одягу наших давніх предків. Мозаїчні картини створювалися лише в найбільших храмах Києва — Софії, Успенському, Печерському й Михайлівському Золотоверхому монастирях.

Одним з основних напрямів образотворчого мистецтва було писання ікон. У Києві, Чернігові, Галичі та інших містах існували іконописні майстерні. Їхніми витворами прикрашалися храми.

Важливою частиною культури була музика. Вона супроводжувала людину від народження й до смерті. Поширення набули танці, пісні, скомороські ігри, гусярські розспіви.

Отже, давньоруська культура — одна з найяскравіших сторінок історії культури середньовіччя. Давньоруські майстри внесли у скарбницю світової культури багато нового і цінного. Культура

Київської Русі створила ті традиції, що використовувалися всіма поколіннями давньоруської й української народностей. Культурна спадщина IX – XIII ст. стала основою національної культури доби Пізнього Середньовіччя.

ТЕМА III. КУЛЬТУРА ПЕРІОДУ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОСТІ (XIV – ПЕРША ПОЛОВИНА XVІІІ СТ.)

1. Історичні та політичні умови розвитку культури України у 14-17 ст.
2. Усна народна творчість. Обряди та звичаї українського народу.
3. Розвиток наукових, філософських та історичних знань.

Завдання для самостійної роботи:

Визначте особливості освіти 14-16 ст.

Назвіть основні напрямки розвитку науки в даний період.

Знайдіть матеріали та ознайомтесь із зразками художньої творчості та образотворчого мистецтва 14-17ст., іконопису та настінного храмового розпису.

Основні поняття та терміни теми:

Бала́да (фр. *ballade*, від прованс. *ballar* — танцювати) — жанр ліро-епічної поезії фантастичного, історико-героїчного або соціально-побутового характеру з драматичним сюжетом

Ду́ми — ліро-епічні твори української усної словесності про події з життя козаків XVI—XVIII століть.

Іконостас (іконостав, грец. — образ і місце) — стіна з ікон у храмі східного (візантійського) обряду, яка відокремлює вівтар від центральної частини.

Інкуна́були (лат. *incunabula* — колиска, початок) — книги, видані в Європі від початку книгодрукування і до 1 січня 1501 року. Видання цього періоду є вкрай рідкісними, оскільки їх наклад був в межах 100–300 примірників.

Історичні пісні — це фольклорні твори, присвячені певній історичній події, чи відомій історичній постаті. У цих піснях висловлюється ставлення народу до історичних подій чи героїв.

Література

основна :

1. Бойко О.Д. Історія України: навч. посіб. : 3-тє видання виправлене, доповнене. / О.Д.Бойко. – К. : Академвидав, 2005. – 325 с.
2. Історія світової та української культури : підручник / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. – К. : Літера, 2006. – 480 с.
3. Історія української культури. Навч. посіб./ За ред. О. Ю. Палової– К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
4. Закович М.М. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.Л.Шевнюк та ін.; за ред. М. М. Заковича. – 4-те вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2009. – 589 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
5. Лекції з історії світової і вітчизняної культури : текст / під ред. А.Яртіся та В.Мельника. – Л. : Світ, 2005. – 568 с.
6. Матвєєва Л.Л. Культурологія : курс лекцій : навч. посібник / Л.Л.Матвєєва. – К. : Либідь, 2005. – 512 с.
7. Шевнюк О.Л. Культурологія : навч. посіб. : 3-тє видання, стереотипне / О.Л.Шевнюк. – К. : Знання-Прес, 2007. – 353 с.
8. Художня культура України: навч. посіб. / Л.М.Масол, С.А. Ничкало, Г.І.Веселовська, О.І.Онїщенко; за заг. ред. Л.М.Масол. – К. : Вища школа, 2006. – 239 с.

додаткова :

1. Історія української культури : текст / за заг. ред. І. Крип'якевича. – К. : Либідь, 1994. – 656 с.
2. Замалеев А. Отечественные мыслители позднего средневековья : текст / А.Замалеев. – К. : Либідь, 1990. – 171 с.
3. Нічик В. М. Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні (ХVІ – поч. ХVІІ ст.) / В. М. Нічик, В. Д. Литвинов, Я. М. Стратій. – К. : Наукова думка, 1990. – 382 с.
4. Огієнко І. І. Історія українського друкарства : текст / І. І. Огієнко. – К. : Либідь, 1994. – 446 с.
5. Огородник І. В. Українська філософія в іменах / І. В. Огородник, М. Ю. Русин. / За ред. М.Ф.Тарасенка – К. : Либідь, 1997. – 328 с.

6. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: текст/ В.С.Полікарпов. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 359 с.
7. Попович М.В. Нарис історії культури України : текст / М.В. Попович. — К. : АртЕк, 1999. — 728 с.
8. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посіб.: 5-те видання стереотипне / В.М.Шейко, В.Я. Білоцерківський — К. : Знання, 2013. – 271 с.

Розглядаючи **перше** питання, зауважте, що українська культура 14 – першої половини 17 ст. – безпосередня спадкоємиця культури Київської Русі та Галицько-Волинської держави. Українські землі перебували у складі кількох держав, через те умови для культурного поступу українців, що склалися в тих державах, були неоднаковими. Сприятливі умови були у Великому князівстві Литовському. Збираючи українсько-руські землі, литовські князі прагнули прилучитися до великої культури Київської Русі, надбання якої не відкидали, а підтримували й відроджували разом із православною вірою та руською мовою, що були визнані державними. Литовські можновладці перебрали й традиційний для Русі-України спосіб життя. Про Польське королівство, дослідники кажуть, що воно було брамою, крізь яку до України долинали ідеї **Відродження**, набувала поширення західноєвропейська система освіти. Не маючи власної вищої школи, українці навчалися в європейських університетах, прилучаючись там до західноєвропейських наукових і мистецьких ідей, збагачуючи ними рідну культуру. Українці, які здобували освіту в Західній Європі, наголошували на своїй національній належності, додаючи до власних прізвищ слова *«русин»*, *«роксоланин»*, *«рутенець»*, тобто українець. Проте варто пам’ятати, що хвиля західноєвропейських культурних впливів не поглинула споконвічних традицій. Нове й старе в українській культурі мирно співіснувало, нашаровуючись одне на одне. Внаслідок цього поставали унікальні культурні явища.

Розвиток української культури на початку XIV—першої половині XVII ст. відбувався у складних суспільно-політичних та історичних обставинах. Розпад Київської Русі та монголо-татарська навала в середині XIII ст. призвели до занепаду економічного, політичного і культурного життя України. Від численних міст і поселень України залишились руїни. Всі руські князівства

опинились у повній залежності від татарського хана. В середині XIV ст. українські землі (Київщина, Чернігівщина, Переяславщина, Поділля і значна частина Волині були приєднані до Великого князівства Литовського, яке стало найбільшим державним утворенням у Європі. Цей період виявився більш сприятливим для розвитку української культури, ніж роки татарської навали. Багато литовських магнатів із династії Гедимінасів прийняли православ'я, споріднюючись з українськими та білоруськими князями. Староукраїнська (руська) мова переважної більшості населення князівства стала офіційною мовою уряду. Вона використовувалась при складанні грамот і законів. Литовські правителі розглядали свої завоювання як місію «збирання земель Русі». На думку М. С. Грушевського, Велике князівство Литовське зберегло традиції Київської Русі більшою мірою, ніж Московське князівство.

У другій половині XIV ст. на українські землі розпочалася експансія Польщі. Протягом двох десятиліть поляки в союзі з угорцями воювали з литовцями за Галичину і Волинь. Війна закінчилась у 1366 р. польською окупацією всієї Галичини й невеликої частини Волині. Підпорядкування поляками українських земель було важливим поворотним пунктом в історії обох народів. Для поляків це означало сталу орієнтацію на схід, а для українців — заміну своїх правителів чужими, підпорядкування чужій нації з іншою релігією та культурою. Виник гострий релігійний, соціальний та етнічний конфлікт, який поширився на всі сторони життя України. Згодом провідні політики Польщі та Литви зрозуміли, що їх об'єднують спільні важливі інтереси. У 1385 р. в невеликому білоруському місті обидві країни уклали Кревську унію.

У другому питанні зазначте, що національна особливість духовної культури українського народу найповніше проявилась у фольклорі. З літописних та інших письмових пам'яток другої пол. XIII—першої пол. XVII ст. видно, що у цей період прозові фольклорні жанри були представлені легендами, переказами, казками, новелами, притчами. Жива народна мова оперувала також значними фондами прислів'їв, приказок і крилатих висловів. У житті українського народу важливу роль відігравала календарно-обрядова та родинно-обрядова пісенність: напівязичеські колядки, новорічні щедрівки, веснянки, русальні та купальні, обжинкові та

весільні пісні, родинні мелодії та похоронні голосіння. Народно-поетичні твори оспівували працю і побут народу, його працьовитість, волелюбність, справедливість і чесність. У них звучали мотиви поваги до старших, любові до рідного краю, ненависті до гнобителів. У цих творах проявлялися риси характеру українського народу, які стали визначальними для його духовного складу.

Однією з провідних тем поетичної творчості було оспівування героїчного подвигу українського народу в боротьбі проти зовнішніх ворогів — татаро-монгольських і турецьких завойовників. Центральним персонажем багатьох творів був київський лицар, борець проти турків Михайлик. Дослідники вважають легенду про Михайлика переказом сюжету якоїсь епічної пісні або билини періоду Київської Русі.

У XV ст. на Україні зароджується історична поезія. Поява історичних пісень та дум пов'язана з боротьбою українського народу проти турецько-татарської агресії та польсько-шляхетського панування, а також з виникненням козацтва і Запорізької Січі. Найдавніший пласт народних дум і пісень присвячений темам боротьби проти навали кримських орд і султанівських військ. Головний збірний герой цих творів — козак-воїн, патріот-захисник рідної землі, мужній та незламний лицар. Таким він є в бою і далеких походах, у турецькій неволі й на галерах.

Історичні пісні та думи несли в собі важливе ідейне навантаження, формуючи кодекс козацької, лицарської моралі, виховуючи почуття патріотизму. Зокрема, такі ідеї властиві думам про Олексія Поповича та бурю на Чорному морі, про плач невільників, про втечу трьох братів з Азова, про Самійла Кішку, про Івася Коновченка, про Марусю Богуславку, про козака Байду.

У **третьому** питанні акцентуйте на тому, що у процесі формування українського етносу світоглядні функції в суспільстві виконувала насамперед релігія. Релігійні уявлення накладали свій відбиток на естетичні смаки і морально-етичні уподобання, впливали на жанрову структуру художньої культури. Головними осередками культури, як у попередні часи, залишалися князівські двори, монастирі та церкви. У них зосереджувалися освічені люди, велось літописання, переписували й перекладали книги. У період феодальної роздробленості важливу роль у культурному розвитку українського етносу поряд з Києвом та Черніговим стали

відігравати міста Галицької землі — Галич, Холм, Перемишль, Львів, а також Волинської — Володимир та Луцьк. Проте Київ продовжував зберігати свої давні традиції в духовному житті слов'янських народів.

Найбільш освіченим на Україні у той час було духовенство, в руках якого зосереджувались школи. Значна частина письменних людей була серед шляхти і ремісників. Письменні люди, знавці іноземних мов працювали у князівських та єпископських канцеляріях, готували тексти грамоти, вели дипломатичне листування. Загарбання українських земель польськими та литовськими феодалами в другій половині XIV ст. завдало відчутних втрат українській культурі.

У XV—першій половині XVI ст. багато вихідців з України здобували освіту в Краківському, Празькому та Болонському університетах. У списках студентів Краківського університету знайдено понад 30 імен уродженців Дрогобича та 70 — із Самбора. У цьому університеті навчалися студенти з Києва, Львова, Глинян, Мостиська та інших міст. При Карловому університеті у Празі був створений спеціальний «литовський колегіум», де навчалися литовці, українці, білоруси.

У другій половині XVI—першій половині XVII ст. на Україні продовжували діяти елементарні школи при церквах і монастирях, однак це вже не відповідало вимогам часу. Потреби суспільства вимагали освічених людей як для господарської, так і культурно-просвітницької діяльності. За розв'язання цього завдання взялося не духовенство, а світські кола — окремі магнати, шляхта і особливе міщани, які стали об'єднуватись у братства. У цей час виникає новий тип школи — греко-слов'яно-латинська, в якій давньоруські культурно-освітні традиції поєднувалися з позитивними досягненнями західноєвропейської школи і науки того часу. Даний тип школи став визначальним у розвитку освіти на східно-слов'янських землях протягом тривалого часу.

Велике значення мала для розвитку освіти України **Острозьська** школа, яку називали «триязычним ліцеєм», «колегією», «академією. В основу її діяльності було покладене вивчення, як і в усій Європі, семи «вільних наук». Програма включала предмети «тривіуму» (граматика, риторика, діалектика) і «квадривіуму» (арифметика, геометрія, музика та астрономія). Разом з тим навчальний процес вирізнявся національним

характером, активним використанням греко-візантійської спадщини. Острозька школа згуртувала навколо себе відомих на той час діячів культури. Письменник Герасим Смотрицький (перша пол. XVI ст.—1594 рр.) став її ректором. На ниві освіти і культури плідно працювали друкар Іван Федоров (р. н. невід.—1583 р.), священник Дем'ян Наливайко (р. н. невід.—1627 р., рідний брат Северина Наливайка), чернець Василь Суразький, публіцист Клірик Острозький та ін. В Острозькій школі викладався курс «семи вільних мистецтв», який складався із предметів тривіума (граматика, риторика, діалектика) і квад্রивіума (арифметика, геометрія, астрономія, музика. В Острозькій школі працювали талановиті педагоги-оратори, відомі на той час вчені у галузі грецької, слов'янської та латинської мов, математики та астрономії. Серед іноземних вчених, які співпрацювали з академією, були Кшиштоф Казимирський, професор астрономії з Кракова, Ян Лятос, Кирил Лукарис, що згодом став патріархом Константинопольським.

Отже, здобутки духовної культури українського народу початку XIV—першої половини XVI ст. дають підставу говорити про її самобутні риси, тісний зв'язок з гуманістичними ідеями. Все це робило її доступною для народу, сприяло прогресу не лише української, але й світової культури, і поклало ґрунт для міцного укорінення на українських землях гуманістичних ідей епохи Відродження.

ТЕМА IV. УКРАЇНСЬКИЙ РЕНЕСАНС НА НИВІ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ (XVI – ПЕРША ПОЛОВИНА XVII СТ.)

1. Поширення гуманістичних ідей у духовній культурі Литовського князівства.
2. Книгодрукування та культурно-просвітницька діяльність братських шкіл. Освіта та наука України XV-XVII ст..
3. Художня культура.

Питання для самостійної роботи:

Охарактеризуйте наукові знання даного періоду з філософії, астрономії, географії.

Ознайомтесь з працями Ю.Дрогобича, С.Оріховського.

Дайте свою оцінку діяльності Петра Могили.

Знайдіть матеріали, що наочно ілюструють «Золотий вік» львівського архітектурного Ренесансу.

Основні поняття та терміни теми:

Братства — національно-релігійні громадські організації українських і білоруських (литовських) православних міщан у 16-18 ст.

Відродження, або **Ренесанс** (фр. *Renaissance* — «Відродження») — культурно-філософський рух кінця Середньовіччя — початку Нового часу, що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на спадщину античності.

Гуманізм — течія в західноєвропейській культурі епохи Відродження, яка визнає людину найвищою цінністю у світі, де здійснюється повага до гідності та розуму людини, право на щастя в житті, вільний вияв природних почуттів і здібностей.

Полемічна література - (від грец. *πολεμικός* — войовничий) — підбірка текстів різних авторів, у яких обговорюються проблемні питання релігійної дискусії між католицькою та православною церквами з метою їх об'єднання.

Реформація (від лат. *reformatio* - перетворення, виправлення) — християнський церковно-релігійний, духовно-суспільний та політичний рух оновлення у країнах Західної та Центральної Європи у XVI столітті, спрямований на повернення до біблійних першоджерел християнства, який набув форми релігійної боротьби проти католицької церкви і папської влади.

Церковна унія — об'єднання православної церкви з католицькою. Через посередництво польської мови запозичене з народної латини від *unus* «один». Існує також унія політична (об'єднання держав).

Література

основна :

1. Історія світової та української культури : підручник / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. — К. : Літера, 2006. — 480 с.

2. Історія української культури. Навч. посіб./ За ред. О. Ю. Палової – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
3. Закович М.М. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.Л.Шевнюк та ін.; за ред. М. М. Заковича. – 4-те вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2009. – 589 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
4. Лекції з історії світової і вітчизняної культури : текст / під ред. А.Яртіся та В.Мельника. – Л. : Світ, 2005. – 568 с.
5. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. вид. / за загальн. ред. А.В.Яртіся, С.М.Шендрика, С.О.Черепанової . – Л. : Світ, 1994. – 496 с.
6. Понамарьов А.П. Етнічність та етнічна історія України : курс лекцій : навч. посібник / А.П.Понамарьов. – К. : Либідь, 1996. – 272 с.
7. Шевнюк О.Л. Культурологія : навч. посіб. : 3-тє видання, стереотипне / О.Л.Шевнюк. – К. : Знання-Прес, 2007. – 353 с.
8. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посіб.: 5-те видання стереотипне / В.М.Шейко, В.Я. Білоцерківський – К. : Знання, 2013. – 271 с.
9. Художня культура України: навч. посіб. / Л.М.Масол, С.А. Ничкало, Г.І.Веселовська, О.І.Оніщенко; за заг. ред. Л.М.Масол. – К. : Вища школа, 2006. – 239 с.

додаткова:

1. Історія української архітектури / ред. В. І. Тимофієнко. – К. : Техніка, 2003. – 482 с.
2. Історія української культури : текст / за заг. ред. І. Крип'якевича. – К. : Либідь, 1994. – 656 с.
3. Кравич Д. П. Українське мистецтво : навч. посіб. У 3 част. / Д. П. Кравич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова / передмова проф. В.Скотного. Ч.І. Львів : Світ, 2003. – 256 с.
4. Матвєєва Л.Л. Культурологія : курс лекцій : навч. посібник / Л.Л.Матвєєва. – К. : Либідь, 2005. – 512 с.
5. Нічик В. М. Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні (ХVI – поч. ХVII ст.) / В. М. Нічик, В. Д. Литвинов, Я. М. Стратій. – К. : Наукова думка, 1990. – 382 с.

6. Огієнко І. І. Історія українського друкарства : текст / І. І. Огієнко. – К. : Либідь, 1994. – 446 с.
7. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: текст/ В.С.Полікарпов. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 359 с.
8. Попович М.В. Нарис історії культури України : текст / М.В. Попович. — К. : АртЕк, 1999. — 728 с.
9. Степовик Д. В. Скарби України : текст / Д. В. Степовик. – К. : Веселка, 1990. – 182 с.
10. Українська культура: історія і сучасність : навч. посіб. / за ред. С. О. Черепанової. – Львів : Світ, 1994. – 456 с.
11. Українські гуманісти епохи Відродження. Антологія. Частини 1 - 2 . – К. : Наукова думка, 1995. – 432 -435 с.
12. Філософія Відродження на Україні : текст / М.В.Кашуба, В.І.Паславський, І.С.Захара та ін. / відп.за вип.. М.В.Кашуба. - К. : Наукова думка, 1990. – 336 с.

При розгляді **першого** питання, слід зазначити, що зачинателями гуманістичної культури в Україні і визначними гуманістами XV–XVI ст. вважаються Юрій Дрогобич, Павло Русин та Станіслав Оріховський. Вони перші вивчили латинську мову, навчалися в європейських університетах, збагатили ренесансну культуру, насамперед своїми творами, де відчутне нове розуміння людини-особистості, гордість за працю, за свій рід і батьківщину, бажання прославляти її у світі.

Юрій Дрогобич, або Ю. Котермак з Дрогобича (1450–1494 рр.), вчився в Краківському та Болонському університетах. У 1482 р. йому присвоєно звання доктора медицини – першому серед вихідців з України. Після здобуття ступеня доктора філософії та медицини у Болоньї викладав там у 1478 – 1482 рр. астрономію та математику, а в 1481–1482 рр. займав посаду ректора (деканом) університету медиків та вільних мистецтв Він першим із українців почав робити розтин людського тіла, практикував як лікар. За великий внесок у національну культуру одержав титул довічного громадянина Болоньї. Також **Павло Русин із Кросна** (1470–1517 рр.) вчився у Краківському та Грейсфельдському (Німеччина) університетах. У 1506 р. переїхав до Кракова, де, працюючи магістром університету, викладав курс античної літератури (професор римської літератури). Русин – перший поет-гуманіст в

українській літературі, водночас засновник гуманістичної латинської поезії в Польщі. **Станіслав Оріховський** (Роксолан; 1513–1566 рр.) народився в с. Оріховці поблизу Перемишля, вчився у Краківському, Віденському, Віттенберзькому, Падуанському, Болонському університетах. Повернувшись на Батьківщину 1543 р., брав активну участь у суспільному житті, в промовах та публіцистичних творах порушував питання про згуртування європейських народів проти турецької експансії.

Висвітлюючи **друге** питання, зазначте, що фатальними для українців були наслідки Люблінської унії 1569 р., згідно з якою більша частина українських земель (Галичина, Холмщина, Волинь, Поділля, Брацлавщини, Київщина) перейшла до Польщі, а друга — значно менша, — до Москви. В цей час українська культура і православна церква зазнали тяжких утисків

На захист Української Православної Церкви виступили братства, які відіграли важливу роль у загальнокультурному процесі в Україні. Братства виникали в середовищі міщан та ремісників. Вони організовувались при церквах з метою утримання порядку в храмах, забезпечення їх матеріальних потреб, опікувалися хворими парафіянами, допомагали бідним. Згодом братства стали виступати перед судами і королем на захист православ'я, організовували школи при церквах, боролися проти національного й релігійного обмеження українців. Перші братства виникли у Львові, при львівських церквах у 30—40-х роках XV ст. Найстаршим серед них було братство при Успенській церкві, засноване у 1439 р.

Серед предметів, що вивчалися у братських школах, були читання й письмо, пізніше — риторика, граматики, діалектика, музика, Святе Писання; входили до програми й арифметика, і церковний спів. Особлива увага приділялася слов'янській і грецькій мовам: грецькою говорили й писали. Гетьман Сагайдачний у своєму заповіті призначив окремі фонди на утримання вчителів грецької мови в братських школах Львова й Києва. Пізніше, у практичних інтересах, запроваджено було викладання латини (мови навчання у всіх європейських університетах) і польської мови. У середині XVII ст. у реєстрах налічувалося більш ніж 2 тисячі православних братських шкіл, і не тільки в містах. За підтримки православних магнатів братські школи організовувалися і в селах. Видавалися підручники, що друкувалися в основному на території Польщі

німецькими й польськими топографами; пізніше при братствах постали власні друкарні.

Розвиток друкарської справи в Україні є найкращим підтвердженням благотворного впливу ренесансної культури. У перший період свого існування наприкінці XVI – початку XVII ст. більшість друкарень, що створювалися при братствах, видавали літературу переважно світського спрямування. Поширення освіти спричинило великий попит на навчальну і наукову літературу. Перші книжки «Октоїх» та «Часословець», надруковані кирилицею, з'явилися в Кракові 1491 р., де були досить значними українська і білоруська громади. До цих видань прилучився німець за походженням Швайпольт Фіоль. Мовні українізми його книжок можна пояснити тим, що Фіоль користувався допомогою українських книжників та був виконавцем їхніх замовлень.

Однак початок книгодрукування безпосередньо в українських землях пов'язаний з **Іваном Федоровим**, який у 1572 р. у Львові заснував друкарню і впродовж 1574 р. видав перші українські «Апостол» і «Азбуку», що мало величезне значення не лише для розвитку інфраструктури української культури, а й для формування національної самосвідомості.

У **третьому** питанні слід акцентувати на тому що ідеї Ренесансу просочились насамперед в літературу. Ренесансна література утверджувала велич земної людини, її гідність, цінність людської індивідуальності. Мислителі-гуманісти відроджували античну духовну спадщину й класичну латину.

Видатною пам'яткою українського ренесансу називають **Пересопницьке Євангеліє** – багато оздоблений і чудово ілюстрований рукописний переклад із болгарської (церковно-слов'янської) мови на тогочасну українську. Переклад здійснений в 1556 – 1561 рр. В українській літературі Ренесанс проявився переважно у північноєвропейському варіанті, якому притаманний взаємозв'язок із Реформацією. Через це особливе значення має релігійно-полемічна література України кінця XVI – першої третини XVII ст. Адже саме для Реформації характерна гостра релігійна полеміка

В українському церковному будівництві основним архітектурним типом були так звані зрубні храми. Дерев'яна архітектура продовжувала традиції будівництва Київської Русі. Кам'яна архітектура відображала ренесансні віяння. В цей час

зводилися замки-фортеці і замки-палаці, переплановувались та розширювались міста, переважно в Галичині, на Волині та Поділлі (Львів, Луцьк, Кам'янець-Подільський, Перемишль. Жовква, Броди. Переважна більшість архітектурних пам'яток мала оборонний характер, збудована у важкому фортечному стилі.

Найбільш яскравим прикладом розквіту ренесансних ідей в архітектурі є **Львів**. Історична центральна частина Львова захищена ЮНЕСКО до культурної спадщини людства.

Найбільшим досягненням українського Ренесансу у Львові є церковні споруди, зокрема, Успенська церква (1591–1629 рр., архіт. П. Римлянин, В. Капинос, А. Прихильний), вежа Корнякта (1572–1578 рр., П. Барбон), каплиця Трьох Святителів (1578–1591 рр., П. Красовський), які разом утворюють унікальний архітектурний ансамбль.

Ознаки ренесансного стилю характерні також для християнських церков Києва, Чернігова, Переяслава і Канева.

Нові віяння, ідеї, суспільні ідеали позначились і на іконописі. Поступово утверджувався реалістичний напрям, характерною особливістю якого є віра в людину, життя. Релігійні образи на полотнах художників поступово втрачають колишню нерухомість і часто набуває рис простих людей. Обличчя святих набувають більшої виразності, живості, навіть елементів портретності, рухи стають більш природними. При збереженні канону ікони монументальні розписи набувають певної витонченості, глибокої, стриманої емоційності. Поряд з фресковим живописом на українських землях дедалі більшого розповсюдження набувають жони, намальовані на дошках. Особливою популярністю користувалися образи воїнів-переможців. Так, на іконі «Юрій-змієборець» (кінець XIV ст.), яка зберігається в церкві с. Станіля на Львівщині, воїн в рицарському одязі на вороному коні зі списом в руках топче змія. Червоний плащ переможно майорить на вітрі, символізуючи звиягу, над драконом.

В українському образотворчому мистецтві кінця XVI–початку XVII ст. набуває розвитку портретний живопис. Під впливом гуманістичних ідей художники того часу звертають особливу увагу на обличчя людини, прагнуть передати характер, розум, силу волі, почуття власної гідності. Саме такі риси характеру відображають портрети письменника Яна Гербурта, польського короля Стефана

Баторія, князя Костянтина Острозького, львівського купця Корнякта, львівського старости Мнішека та ін.

Отже, у добу Ренесансу українська культура у витворах мистецтва втілила національні духовні цінності, національну ідею і духовно підготувала, створила ґрунт для національно-визвольної війни. Специфікою Ренесансу в українській культурі є прагнення звільнитися від польської культурної опіки, формування культури національного відродження, що виявилось у діяльності братств, у розвитку полемічної літератури, православної освіти та книгодрукування.

ТЕМА V. ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ЕПОХИ БАРОКО ТА ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХУІІ- ХУІІІ СТ.)

1. Істричні умови культурного життя українського народу.
2. Феномен українського барокового мистецтва.
3. Козацтво та його роль у формуванні української культури.
4. Освіта та наука. Культурно-просвітницька діяльність Києво-Могилянської академії.

Питання для самостійної роботи:

Охарактеризуйте феномен шкільного театру.

Визначте стильові ознаки оборонних споруд.

Дайте характеристику літературі, архітектурі, декоративному та ужитковому мистецтву.

Вкажіть як відбувалося становлення світського живопису та українського малярства ХУІІ ст.

Основні поняття та терміни теми:

Бароко (від порт. *barroco* ісп. *barrueco* та фр. *baroque* — перлина неправильної форми) — стиль у європейському мистецтві (живописі, скульптурі, музиці, літературі) та архітектурі початку 16 — кінця 18 ст. Під бароко розумілося щось примхливе, часом навіть до дивацтва, чудернацтва.

Вертеп — старовинний пересувний український ляльковий театр, де ставили релігійні і світські (переважно жартівливі та іронічні) п'єси; відтворена стайня з народженням Христа. Український

вертепний театр — самобутнє явище у розвитку нашої театральної культури.

Інтерлюдія (від лат. *inter* — між і *ludus* — гра) — жанр комедійної драми, що виникає на зламі XV—XVI століть. На відміну від інтермедій, які розігрувалися між діями п'єси, інтерлюдія була самостійним драматичним твором.

Інтермедія (лат. *intermedius* — проміжний, середній) — невеличкий розважальний драматичний твір, який виконують між актами вистави. В українській драматургії 17-18 ст., де в основному експлуатувалися старо- та новозавітні сюжети, які не давали можливості адекватно й оперативно реагувати на тодішні суспільно-політичні події, інтермедія віддзеркалювала дійсність, починаючи з 17 ст.: зафіксовано міжнаціональні стосунки, конфесійні проблеми тощо.

Козакі́ (давньорус. *козакъ*, пол. *kozak*, рос. *казак*) — вільні озброєні люди, представники військового стану, воїни-найманці, члени самоврядних чоловічих військових громад, що з 15 століття існували на теренах українського «Дикого поля», в районі середніх течій Дніпра. Термін "козак" вперше згаданий у 1240р. і означав людину самотню, не пов'язану з домом і сім'єю. Основним заняттям козаків була війна.

Коза́цькі літо́писи — історико-літературні твори 2-ї половини XVII — середини XVIII століття, присвячені козацьким війнам. Цінні джерела для дослідження вітчизняної історії і важливі пам'ятки літератури. Мова більшості літописів — літературна, близька до народнорозмовної.

Колéгіум - (лат. *collegium* — «товариство, співдружність», іноді **колéгія**) — назва деяких закритих середніх і вищих навчальних закладів у Західній Європі й Україні XVI — XVIII століття та Російській імперії XVIII — першій чверті XIX століття.

Партéсний спів - (з лат. *partes* — «частини», «партії», «голоси») — вид церковного багатоголосного хорового співу, змінивши одноголосний знаменний спів, на початку 17 століття.

Література

основна :

1. Історія світової та української культури : підручник / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. — К. : Літера, 2006. — 480 с.

2. Історія української культури. Навч. посіб./ За ред. О. Ю. Палової – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
3. Закович М.М. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.Л.Шевнюк та ін.; за ред. М. М. Заковича. – 4-те вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2009. – 589 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
4. Лекції з історії світової і вітчизняної культури : текст / під ред. А.Яртися та В.Мельника. – Л. : Світ, 2005. – 568 с.
5. Матвєєва Л.Л. Культурологія : курс лекцій : навч. посібник / Л.Л.Матвєєва. – К. : Либідь, 2005. – 512 с.

додаткова:

1. Історія української культури : у 5 т. / Гол. редкол. : Б.Є. Патон / Т. 2. Українська культура ХІІІ – першої половини ХVІІ століть. – К. : Наукова думка, 2011. – 520 с.
2. Макаров А. Світло українського бароко : текст / А. Макаров. – К. : Мистецтво, 1994. – 247 с.
3. Овсійчук В. А. Майстри українського бароко. Жовківський художній осередок : текст / В. А. Овсійчук. – К. : Наукова думка, 1991. – 400 с.
4. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу : текст / І. Огієнко. – К. : Довіра, 1992. – 139 с.
5. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: текст/ В.С.Полікарпов. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 359 с.
6. Понамарьов А.П. Етнічність та етнічна історія України : курс лекцій : навч. посібник / А.П.Понамарьов. – К. : Либідь, 1996. – 272 с.
7. Попович М.В. Нарис історії культури України : текст / М.В. Попович. — К. : АртЕк, 1999. — 728 с.
8. Шевнюк О.Л. Культурологія : навч. посіб. : 3-тє видання, стереотипне / О.Л.Шевнюк. – К. : Знання-Прес, 2007. – 353 с.
9. Огородник І. В. Українська філософія в іменах / І. В. Огородник, М. Ю. Русин. / за ред.. М.Ф.Тарасенка. – К. : Либідь, 1997. – 328 с.
10. Шевчук В. О. Козацька держава : текст / В. О. Шевчук. – К. : Абрис, 1996. – 392 с.

11. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть : у 2 кн. Кн. 2. Розвинене бароко. Пізнє бароко : текст / В. Шевчук. – К. : Либідь, 2005. - С.393-405.
12. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. / Д. І. Яворницький. – Львів : Світ, 1990 - 1992.
13. Багалій Д. І. Український мандрівний філософ Г. Сковорода : текст / Д. І. Багалій. – К. Оріон, 1992. – 472 с.

Висвітлюючи **перше** питання, зазначте, що період XVII–XVIII ст. став для України часом небувалих змін. Визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького привела до відновлення і утвердження Української держави – війська Запорізького. Козацтво впродовж півтора століття відігравало не тільки значну політичну роль доблесного захисника волі й прав українського народу, а й сили, що яскраво виявила себе у культурній розбудові держави. Саме з козацького середовища вийшла нова провідна верства, нова національна аристократія, нова інтелігенція, яка взяла на себе й утвердження власної державності (вся гетьманщина і особливо Богдан Хмельницький), і розвиток освіти, спорудження та реконструкцію храмів, будівництво громадських споруд, опікування мистецтвом тощо.

Саме козацькі часи в історії України називають добою Бароко, маючи на увазі не лише мистецький стиль, а значно ширше духовне поняття: світовідчуття. Українське Бароко виявилось співзвучним історичному часові, що переживав народ, і тому так повно виразило і його філософію, і психологію, й естетику. Більш того, національний варіант бароко в Україні прямо називають «козацьким». Саме цей період дослідники називають **«золотою добою» української культури**.

Розкриваючи **друге** питання, акцентуйте, що маючи спільні для всіх країн риси, в кожній із держав бароко утверджувало і свої національні особливості. Мало такі національні особливості і бароко в Україні.

Бароко (італ. *barocco*) – напрям та історико-стилістична доба у європейському мистецтві й літературі XVII–XVIII століть. Поняття бароко як художньої системи постренесансної епохи спершу виникло в мистецтвознавстві, а в XX столітті було перенесене й на літературу.

Під впливом козацтва, його визвольного руху в Україні в XVII ст. зароджується українське козацьке бароко, що найбільше виявилось в архітектурі, літературі та живописі. Визначною його рисою були використання традицій народного мистецтва та широка демократизація сюжетів. Українське бароко XVII ст. називають козацьким, оскільки саме козацтво було носієм нового художнього смаку і замовником мистецьких творів. Пов'язане воно також і з культурною діяльністю гетьманів, козацької старшини, а також заможного міщанства й вищого духовенства.

Найціннішою групою пам'яток слобідського козацького будівництва другої половини XVII – початку XVIII ст. є низка мурованих церков, форма й конструкція яких запозичені з дерев'яної архітектури: Покровська і Воскресенська церкви в Сумах, собор у Лебедині, Преображенський собор в Ізюмі (1685 р.), Покровський собор у Харкові (1686 р.), Вознесенський Собор у Переяславі-Хмельницькому.

Феномен українського літературного бароко пов'язаний з іменами К. Транквіліона-Ставровецького, І. Гізеля, Л. Барановича, І. Галятовського, Г. Сковороди та інших видатних письменників і філософів.

Серед історичних творів XVIII ст. особливо вирізняються три фундаментальні козацькі літописи – «Літопис Самовидця», Г. Грабянки та С. Величка.

У цей період працюють видатні українські композитори М. Дилецький, М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель.

У **третьому** питанні виділіть значення козацтва для розвитку культури ХУІІ-ХУІІІ ст. Роль козацтва та Запорозької Січі в історії України унікальна і не має аналогів в історії інших народів. На певному етапі історичного буття України козацтво, яке виникло стихійно, взяло на себе найважливіші завдання, що стояли перед усією нацією, виступило провідною організуючою силою в їх здійсненні. Художні вподобання, демократичні настрої козацького середовища визначили колорит козацького розвитку української духовної культури.

Особливою популярністю в козацькому середовищі користувалися **танці**. Найулюбленишим з них був гопак. Його виконували лише чоловіки. Основу танцю становила імпровізація, під час якої танцюристи демонстрували, хто на що здатний. У техніці танцю проста присядка пов'язана з образом хвацького

вершника, який, підстрибуючи в сідлі, нестримно мчить на ворога. Аналогічні за характером виконання танцювальні рухи "повзунець", "яструб", "присядка" з розтяжкою вниз. Танці виконувались у супроводі бандури й інструментальних ансамблів. У січовій музичній школі, де навчали "вокальних муз" і "церковного співу", були створені спеціальні групи виконавців — лицедіїв, котрі ставили народні лялькові видовища під назвою **"Вертеп"** у супроводі троїстих музик. У цих виставах головна роль належала козаку-запорожцю, який добре грав на бандурі, співав і танцював. У монологах, піснях і танцях самодіяльні артисти висловлювали думки і сподівання, близькі українському народові.

На окрему увагу заслуговує проблема церковно-релігійного життя запорозького козацтва. Релігійність і духовність були надзвичайно вагомими критеріями відбору в козацьке середовище, своєрідною візитівкою,

Утиски й заборони, до яких вдавалися колонізатори, звичайно, завдавали збитку нашій, проте зупинити духовний розвиток нашого народу не змогли. Свідомість цього є художні досягнення наступних поколінь — не занесені звідкись освіченими чужоземцями, а створені власним тисячолітнім досвідом.

Розкриваючи **четверте** запитання зауважте, що XVII–XVIII ст. в Україні знаменувалися підйомом національного інтелекту, що був спричинений насамперед досягненнями в розвитку національної системи освіти. Вона складалася з початкової, середньої та вищої ланок.

Початкову освіту можна було отримати в досить розвинутій мережі братських, церковних, монастирських, січових (при полкових козацьких канцеляріях) шкіл. Навчання в таких школах тривало 3 роки (вивчення букваря, часослова і псалтиря) і проводилося тогочасною українською мовою. Вчителями в таких школах були дяки, які водночас виконували різні церковні обов'язки. Платила їм громада. Середня ланка освітніх закладів була представлена народними училищами, семінаріями, колегіумами.

Колегіуми — середні навчальні заклади, що здійснювали підготовку служителів релігійного культу, службовців державних установ, учителів початкових класів. У колегіумах навчалися переважно діти старшин, духовенства, заможних міщан і козаків.

Викладання велося церковнослов'янською, польською і латинською мовами, вивчали також грецьку мову.

Центром освітнього, наукового і культурного життя в Україні була **Києво-Могилянська школа**, заснована в 1632 р. митрополитом Петром Могилою (1596–1647 рр.), одним із найосвіченіших і найбільш передових людей епохи, видатним українським релігійним й державним діячем. За походженням Могила був знатним молдаванином (сином молдавського господаря), за культурною приналежністю – українським патріотом, за характером освіти й типом особистості – людиною європейських поглядів. Він об'єднав дві київські школи: Лаврську (при Києво-Печерській лаврі) і Братську. У 1633 р. одержала назву Києво-Могилянська колегія. Завдяки сприянню гетьмана Івана Мазепи в 1701 р. за царськими указами від 11 січня 1694 р. та від 26 вересня 1701 р. вона одержала статус академії та назву Київська академія.

Отже, козацтво акумулювало величезний духовний досвід XVII–XVIII ст., відтак залишивши в культурній свідомості нашого народу найглибший слід. Культура українського народу за роки визвольної боротьби досягла настільки високого рівня, що і в наступному сторіччі була здатна протистояти нищівному настанню імперії. Якнайкращі досягнення українських майстрів другої половини XVII — першої половини XVIII в. — архітектура козацького бароко, зображення козака Мамає й ікони народних майстрів, сповнені любові до рідної землі і її минулого, козацькі літописи — складають нині нашу національну гордість.

ТЕМА VI. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХУІІ – ПОЧ. ХХ СТ.

1. Сутність національно-культурного відродження в Україні.
2. Тенденції розвитку освіти, науки, літератури та мистецтва.
3. Розвиток театрального і музичного мистецтва.

Питання для самостійної роботи:

Прочитайте про становлення нової української літератури.

Дайте характеристику діяльності М.Драгоманова.

Визначте місце та роль творчості Т.Шевченка в українській культурі.

Окресліть в чому полягала просвітницька місія І.Франка.

Основні поняття та терміни теми:

Валуєвський циркуляр - 30 липня (18 липня) 1863 року — таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії Петра Валуєва до територіальних цензурних комітетів, в якому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних «малоросійською», тобто українською мовою.

Емський указ — розпорядження російського імператора Олександра II від 18(30) травня 1876, спрямоване на витіснення української мови з культурної сфери і обмеження її побутовим вжитком, призвів до тимчасової дезорганізації українського руху в Наддніпрянщині.

Класицизм - (англ. *classicism*, від лат. *classicus* — зразковий) — напрям в європейському мистецтві, який уперше заявив про себе в італійській культурі XVI—го ст. Найбільшого розквіту досягає у Франції (XVII ст.). Певною мірою притаманний мистецтву усіх країн Європи, у деяких зберігав свої позиції аж до першої чверті XIX ст.

Народна творчість — одна з форм суспільної свідомості і суспільної діяльності, що розвивається під впливом конкретної історичної дійсності. Характер виробничих відносин визначає загальний рівень соціальної свідомості, у тому числі творчої діяльності народу. Народна творчість включає в себе різні види художньої діяльності народу — поетичну творчість, театральне, музичне, танцювальне, декоративне, образотворче мистецтво тощо.

Народництво — ідеологія і громадсько-політичний рух, що охопив вихідців із дворянства та різночинної інтелігенції Російської імперії у 60-х — 80-х роках 19 ст. Представники цього напрямку виражали інтереси селянської демократії, поєднуючи радикально-буржуазно-демократичну і антикріпосницьку програму з ідеалами утопічного соціалізму.

Нова українська література — період в історії української літератури, що охоплює 19 століття і характеризується становленням нової, ближчої і зрозумілішої для народу літератури.

Нова українська літературна мова - сформувалася на основі південно-східного наріччя, ввібравши в себе деякі діалектні риси інших наріч. Зачинателем нової української літературної мови був І. П. Котляревський.

Реалі́зм (лат. *realis* — «суттєвий», «дійсний», від *res* — «рід») — стиль і метод у мистецтві й літературі. У мистецтві й літературі реалізм прагне до найдокладнішого опису спостережених явищ, без ідеалізації. Популярність реалізму зумовлена загальною доступністю і зрозумілістю його мистецьких засобів, тому його тенденції в українському мистецтві проявлялися за кожної доби, і як стиль він актуальний понині.

Романти́зм (фр. *romantisme*) — ідейний рух у літературі, й мистецтві, що виник наприкінці 18 століття у Німеччині, Англії й Франції, поширився з початку 19 століття в інші країни. Характерними ознаками романтизму є заперечення раціоналізму, відмова від суворої нормативності в художній творчості, культ почуттів людини.

Товариства «Громади» - національно-культурні осередки української інтелігенції виникли в Києві та Петербурзі у 50-х роках ХІХ століття. Їх засновниками і першими членами стали відомі діячі української культури.

Товариство «Просвіта» (сьогодні Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка) — українська громадська організація культурно-освітнього спрямування.

Українська історіографія — спеціальна галузь історичної науки, яка вивчає тенденції розвитку історичних знань, української історичної думки, діяльність наукових осередків та центрів історичної науки, внесок визначних українських істориків у збагачення історичних знань не лише з історії України, але й світової історії.

Література

основна :

1. Історія світової та української культури : підручник / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. – К. : Літера, 2006. – 480 с.
2. Історія української культури : навч. посіб.: 5-те видання стереотипне / В.М.Шейко, В.Я. Білоцерківський – К. : Знання, 2013. – 271 с.
3. Історія української культури : навч. посіб. / О. Ю. Павлова – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
4. Лекції з історії світової і вітчизняної культури : текст / під ред. А.Яртися та В.Мельника. – Л. : Світ, 2005. – 568 с.
5. Матвєєва Л.Л. Культурологія : курс лекцій : навч. посібник / Л.Л.Матвєєва. – К. : Либідь, 2005. – 512 с.
6. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: текст / В.С.Полікарпов. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 359 с.
7. Шевнюк О.Л. Культурологія : навч. посіб. : 3-тє видання, стереотипне / О.Л.Шевнюк. – К. : Знання-Прес, 2007. – 353 с.
8. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посіб.: 5-те видання стереотипне / В.М.Шейко, В.Я. Білоцерківський – К. : Знання, 2013. – 271 с.

додааткова:

1. Грицак Я. Й. Нариси історії України ХІХ–ХХ ст. Творення модерної нації : текст / Я. Й. Грицак. – К. : Генеза, 1996. – 360 с.
2. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть : текст / М. Грушевський. – К. : Знання, 1991. – 240 с.
3. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст : текст / О. Забужко. – К. : Факт, 1993. – 70 с.
4. Забужко О. Шевченків міф України : текст / О. Забужко. – К. : Абрис, 1997. – 144 с.
5. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка : текст / П. Зайцев. – 2-е вид. - К. : Обереги, 2004. - 480 с.
6. Лук М. І. Етичні ідеї в філософії України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / М. І. Лук, В. С. Лісовий. – К. : Наукова думка, 1993. – 150 с.
7. Юрій М.І. Етногенез та менталітет українського народу : текст / М.І.Юрій. – К. : Фенікс, 1992. – 392 с.

Розглядаючи **перше** питання зазначте, що наступний період розвитку української культури – це українське національно-культурне відродження (кінець XVIII – початок XX ст.).

До цього часу завершилася ліквідація української державності. Наприкінці XVIII ст. етнічна й історична територія України залишалася розділеною між Австрійською та Російською імперіями. В обох імперіях розгалужений бюрократичний апарат повністю контролював усі сторони життя суспільства.

Слід зазначити, що становище української культури на західноукраїнських землях, що входили до складу Австрійської імперії, порівняно з культурою Підросійської України було кращим.

З метою приглушення національно-визвольного руху народів, які входили до складу Австрійської імперії, її влада йшла на певні політичні, соціальні і культурні поступки підвладним народам, у тому числі й українському . Цим широко користувалися українці, які почали створювати політичні й культурні організації. Однією з них була заснована ще в 1833 р. у Львові студентами Львівської семінарії Маркіяном Шашкевичем, Іваном Вагилевичем і Яковом Головацьким перша в українській історії національно-культурна організація **«Руська трійця»**.

Зовсім іншою була культурна ситуація в Російській імперії. Імперська правляча верхівка ретельно стежили за тим, щоб не розвивалися будь-які елементи української культури. Як наслідок, у липні 1863 р. міністр внутрішніх справ Росії П. Валуєв видав таємний циркуляр про заборону українських наукових, релігійних і особливо педагогічних публікацій. Навчання українською мовою визначалося ним як політична пропаганда. Друкувати «малоросійським наречием» дозволялося лише художні твори.

Емський указ, який підписав 18 травня 1876 р. Олександр II. забороняв ввозити на територію Російської імперії з-за кордону українські книги, українською мовою видавати оригінальні твори і робити переклади з іноземних мов, тексти для нот, театральні вистави і публічні читання.

Українське національне відродження базувалося на попередніх здобутках українського народу, зокрема, традиціях національної державності, матеріальній та духовній культурі. Соціальним підґрунтям для потенційного відродження було українське село, яке

зберігало головну його цінність – рідну мову. Виходячи з цього, стартові умови для відродження були кращими в Наддніпрянщині, оскільки тут ще збереглися традиції недавнього державно-автономного устрою, політичних прав, залишки козацтва (вільного козацького стану, якого не торкнулося закріпачення) та козацького суду, а найголовніше – тут хоча б частково збереглася власна провідна верства – колишня козацька старшина, щоправда, переведена у дворянство.

Процес українського національно-культурного відродження історики, як правило, поділяють на три етапи:

- 1) період збирання спадщини чи академічний етап (кінець XVIII – 40-ві роки XIX ст.);
- 2) українофільський, або культурницький етап (40-ві роки XIX ст. – кінець XIX ст.);
- 3) політичний етап (з кінця XIX ст.).

У **другому** питанні акцентуйте на тому, що важливим чинником, що започаткував наприкінці XVIII ст. процес національного відродження України, було заснування в 1805 р. на землях східної України університету в Харкові, створеного за приватною ініціативою на кошти харківської громадськості.

Нова доба в історії українського письменства починається у 1798 р., коли були опубліковані перші частини поеми **Івана Котляревського «Енеїда»** – першого твору, написаного народною мовою.

Основоположником української художньої прози став Григорій Квітка-Основ'яненко (1778–1843 рр.). Зокрема, великою популярністю користувалася його повість «Конотопська відьма», пронизана народними віруваннями й переказами. Г. Квітка-Основ'яненко перервав традицію використання української мови тільки в комічних жанрах.

Переломною в становленні української літературної мови і суспільному визнанні української літератури є творчість Тараса Шевченка (1814–1861 рр.). Вихід у світ у Петербурзі в 1840 р. його «Кобзаря» стало знаменною подією в українському культурному житті. До української культури цього періоду належить Микола Гоголь, найвизначніший представник «української школи» в російській літературі. Автор творів «Вечера на хуторі близ Диканьки», «Тарас Бульба», «Миргород», «Ревизор», «Мертвые души», матеріали до українського словника тощо.

Чудовою поетесою і письменницею була Леся Українка. У своїх поетичних працях вона розглядала важливі філософсько-історичні та естетичні проблеми.

Українське село напередодні й у період революції 1905–1907 рр. показали у своїх творах М. Коцюбинський, В. Винниченко, В. Стефаник та ін. Багато хто з цих письменників перекладав українською мовою художні твори світової літератури

XIX – початок XX ст. стали плідними в українському образотворчому мистецтві. Заслуга становлення українського реалістичного малярства належить Тарасу Шевченку. Традиції класицизму, засвоєні ним у Петербурзькій академії мистецтв, поступово витісняються реалізмом. У своїх роботах він перший відтворює побут українського селянства («Циганка-ворожка», «Катерина», «Селянська родина» та ін.)

В образотворчому мистецтві України утверджується реалістичний напрям, що найяскравіше виявилось у жанрі пейзажу. З-поміж українських пейзажистів вирізняються В. Орловський, С. Світославський, П. Левченко. Найвідомішим був художник С. Васильківський, якому вдалося майстерно поєднати здобутки реалізму з українською національною традицією

При розгляді **третього** питання, зауважте, що важливим фактором прогресу української культури став театр. Він протидіяв русифікації, прищеплював любов до української мови, глибоку пошану до здобутків національної культури.

У 1818 р. Іван Котляревський очолив любительський театр у Полтаві. На його сцені були вперше поставлені його п'єси «Наталка Полтавка», «Москаль – чарівник».

У Харківському театрі починає свою роботу Григорій Квітка-Основ'яненко, що пише для нього комедії «Сватання на Гончарівці», «Шельменко-денщик». Серед кращих акторів українсько-російських труп цього часу був кріпосний актор Михайло Щепкін (1788–1863 рр.).

У Єлисаветграді 1882 р. створено першу професійну українську трупу. Біля її витоків стояли видатні українські драматурги Михайло Старицький і Марко Кропивницький, останній до того ж був ще режисером і актором. До провідної трупи ввійшли відомі зірки української сцени брати Тобілевичі (псевдоніми: Івана – Карпенко-Карий, Миколи – Садовський,

Панаса – Саксаганський), М. Заньковецька, А. Затиркевич. Вражали талантом співачки сестри Ганна та Соломія Крушельницькі.

У 1916 р. було створено Молодий театр, керівником якого став **Лесь Курбас** (1887–1942 рр).

Основоположником української класичної музики по праву вважається талановитий український композитор, піаніст, диригент, педагог, музикознавець Микола Лисенко. Його яскрава й розмаїта спадщина представлена знаменитими операми «Наталка Полтавка», «Різдвяна ніч», «Утоплена», «Тарас Бульба», «Енеїда» та іншими творами, пройнятими духом народної пісні. В 1904 р. композитор відкрив у Києві музично-драматичну школу, в якій здобули освіту багато українських музикантів й акторів.

Початок ХХ ст. ознаменувався появою цілої плеяди талановитих композиторів. Серед них були Микола Леонтович, Яків Степовий, Кирило Стеценко та ін.

Отже, українське мистецтво кінця ХУІІ – поч ХХ ст. розвивалося поряд з російським мистецтвом.. Але український народ зробив великий внесок у розвиток музики, живопису, архітектури та інших видів мистецтва цього часу, зумівши зберегти власну автентичність, народну особливість. Найяскравіше це проявилось в музиці та літературі цього часу.

ТЕМА VII. ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ XX СТ.

1. Головні тенденції та періодизація розвитку української культури ХХ ст.
2. Культура і духовне життя в Україні у 17 – 20-х рр. ХХ ст.
3. «Розстріляне Відродження» 30-х років ХХ ст..
4. Культурна ситуація на західноукраїнських землях.
5. Політична та культурно-просвітницька діяльність шістдесятників.
6. Творчість діячів української культури в еміграції.

Питання для самостійної роботи:

Ознайомтесь із феноменом «українізації».

Знайдіть матеріали, які дають характеристику архітектури та мистецтва до - та пост- воєнного періоду радянської доби.

Визначте що означає для української культури поняття Злука.

Основні поняття та терміни теми:

Більшовики — члени лівого (ленінського) крила РСДРП після її розколу на більшовиків і меншовиків. Надалі більшовики виділилися в окрему партію, що в 1917–1952 роках називалася РСДРП(б), РКП(б) і ВКП(б) («б» означає «більшовиків»), поки не була перейменована в КПРС. Слово «більшовик» відображає той факт, що прихильники Леніна виявилися в більшості на виборах керівних органів на другому з'їзді партії в 1903 році.

Відліг — неофіційна назва періоду історії СРСР, що розпочався після смерті Й. Сталіна (друга половина 1950-х р. — початок 1960-х р.). Його характерними рисами були певний відхід від жорсткої Сталінської тоталітарної системи, спроби її реформування в напрямку лібералізації, відносна демократизація, гуманізація політичного та громадського життя.

Діаспора (грец. *διασπορά* — «розсіяння») — етнічна, в першу чергу релігійна (конфесійна) та мовно-культурна спільнота або сукупність індивідів, які існують та зберігаються за межами свого материнського регіону, і котрі усвідомлюють свою генетичну або духовну з ним єдність.

Еміграція (лат. *emigratio* — «виселення», «переселення») — вимушена чи добровільна зміна місця проживання людей (емігрантів, переселенців), переселення зі своєї батьківщини, країни, де вони народилися і вирости в інші країни з економічних, політичних або релігійних причин.

Інтернаціоналізм (від лат. *inter* — «між» і *natio* — «народ», «нація») — політичний рух, який виступає за розширення політичної, економічної та культурної співпраці між країнами для теоретичного блага всіх.

Комунізм (від лат. *communis* — спільний, загальний) — політична ідеологія, заснована на ідеї спільної власності,

суспільства загальної рівності та свободи, безгрошового забезпечення товарами та послугами.

Лібералізація - послаблення державного контролю над різними видами діяльності.

Період «Застою» (брежнєвський застій) — ретроспективна назва одного з останніх періодів існування радянської економічної та політичної системи (середина 1970 - середина 1980-х років).

Пролеткультівство - його теоретики заперечували класичну спадщину, пропагували створення “лабораторним шляхом” “пролетарської культури”, яка відповідала б “пролетарській психіці”.

Розстріляне відродження — духовно-культурне та літературно-мистецьке покоління 30-х рр. XX ст. в Україні, яке дало високохудожні твори у галузі літератури, філософії, живопису, музики, театру, і яке знищив тоталітарний сталінський режим.

Репресії — каральні заходи, покарання, вжиті державними органами. Репресії — це комплекс заходів з арештів, розстрілів і переселення великих мас людей.

Символізм (фр. *symbolisme*, з грец. *символон* — знак, символ) — літературно-мистецький напрям кінця XIX — початку XX ст., основоположники якого оголосили основою мистецької творчості символ — таємну ідею, приховану у глибині всіх навколишніх і потойбічних явищ, що її можливо розкрити, збагнути й відобразити тільки з допомогою мистецтва, зокрема музики й поезії.

Соціалістичний реалізм (скорочено **соцреалізм**, рос. *Социалистический реализм*) — термін, що закріпився у радянському мистецтвознавстві на окреслення художнього методу літератури і мистецтва, «що являє собою естетичне вираження соціалістично усвідомленої концепції світу й людини, зумовленою епохою боротьби за встановлення й творення соціалістичного суспільства». Соціалістичний реалізм був єдиним офіційно дозволеним в СРСР «творчим методом» літератури і мистецтва.

Тоталітаризм (італ. *totalità* і прикметник італ. *totalitario*, від лат. *totalitos* цілісний — той, що охоплює усе загалом) — система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини-громадянина і не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності як економіка і господарство, культура, виховання, релігія.

Українізація — політичне просування та впровадження елементів української мови та української культури в різних сферах суспільного життя.

Футуризм — (від італ. *futurismo* та лат. *futurum* - майбутнє). Авангардний напрям у літературі й мистецтві, що розвинувся на початку ХХ століття здебільшого в Італії та Росії й обстоював крайній формалізм, пропагував культ індивідуалізму, відкидав загальноприйняті мовні та поетично-мистецькі норми.

Шістдесятники — назва нової генерації (покоління) радянської та української національної інтелігенції, що ввійшла у культуру (мистецтво, літературу тощо) та політику в СРСР в другій половині 1950-х — у період тимчасового послаблення комуністично-більшовицького тоталітаризму та хрущовської «відлиги» (десталінізації та деякої лібералізації) і найповніше себе творчо виявила на початку та в середині 1960-х років (звідси й назва).

Література

основна:

1. Історія світової та української культури : підручник / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. — К. : Літера, 2006. — 480 с. Закович М.М.
2. Історія української культури : навч. посіб. / О. Ю. Павлова — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 368 с.
3. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.Л.Шевнюк та ін.; за ред.

- М. М. Заковича. – 4-те вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2009. – 589 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
4. Матвєєва Л.Л. Культурологія : курс лекцій : навч. посібник / Л.Л.Матвєєва. – К. : Либідь, 2005. – 512 с.
 5. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посіб.: 5-те видання стереотипне / В.М.Шейко, В.Я. Білоцерківський – К. : Знання, 2013. – 271 с.
 6. Шевнюк О.Л. Культурологія : навч. посіб. : 3-тє видання, стереотипне / О.Л.Шевнюк. – К. : Знання-Прес, 2007. – 353 с

ДОДАТКОВА

1. Гринишина М. Театр української драматургії. Сучасна та класична українська п'єса на сценах театру у 1930-х роках : текст / М. Гринишина. – К. : Інтертехнологія, 2006. - 295 с.
2. Грицак Я. Й. Нариси історії України ХІХ–ХХ ст. Творення модерної нації : текст / Я. Й. Грицак. – К. : Генеза, 1996. – 360 с.
3. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні : 20-30-ті роки : текст / В. М. Даниленко та ін. – К. : Свічадо, 1991. – 89 с.
4. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація : текст / І. Дзюба. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 1991. - 276 с.
5. Довженко О. Україна в огні. Щоденник : текст / О. Довженко. – К. : Наукова думка, 1990. – 365 с.
6. Заставний Ф. Українська діаспора. Розселення українців в зарубіжних країнах : текст / Ф. Заставний. – Львів : Світ, 1991. – 202 с.
7. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920–30-х років : соціальний портрет та історична доля : текст / Г. В. Касьянов. – К. : Глобус, Вік, 1993. – 176 с.
8. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80-х років : текст / Г.В. Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.
9. Касьянов Г. В. Невзгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980 рр. : текст / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 240 с.
10. Кормич Л. І. Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ століття) : навч. посіб. / Л. І. Кормич, В. В. Багацький. – Х. : Одіссей, 2003. – 304 с.

11. Лавриненко Ю. Розстріляне Відродження : Антологія 1917 — 1933 : поезія — проза — драма — есей : текст / Ю. Лавриненко. - К. : Просвіта, 2001. — 794 с
12. Павличко С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі : текст / С. Д. Павличко. — К. : Основи, 1997. — 679 с.
13. Петров В. П. Діячі української культури (1920–1940 рр.) – жертви більшовицького терору : текст / В. П. Петров. — К. : Основи, 1992. — 644 с.
14. Сверстюк Є. Блудні сини України : текст / Є. Сверстюк. — К. Наукова думка, 1993. — 300 с.

Розглядаючи **перше** питання акцентуйте, що історія української культури ХХ ст. – складний і суперечливий час – це шостий період розвитку етнокультури українців. Культура України ХХ ст. – це свідчення незламного духу народу, який постійно тяжів до збереження власної мови, історичної пам'яті, мистецьких надбань минулих часів. Початок століття був періодом, коли закладалися головні, фундаментальні засади, з яких виходив розвиток культури України у подальші часи. Бурхливе століття наклало свій відбиток на розвиток української культури. Високі злети чередувалися з падіннями, українська культура виходила на високу орбіту світової культури і одночасно зазнавала нечуваних утисків тоталітарної системи.

Цей новітній період розвитку української культури можна поділити на кілька етапів:

- коротка доба відновлення української державності (1917–1920 рр.), коли було створено принципово нові умови для розвитку української національної культури, але поступ культури відбувався в період гострого військово-політичного протистояння, громадянської війни та іноземної військової інтервенції;

- радянський етап (1921–1991 рр.), який охоплює і добу злету 20-х років покоління «розстріляного відродження», яке вже в 30-ті роки зазнало тотальних репресій не тільки проти митців, працівників культури, але й звичайних її носіїв, і добу «відлиги» з рухом так званих шістдесятників, і період подальшої русифікації та утисків української культури;

- етап розбудови незалежної України і відродження національної культури, який розпочався нещодавно і триває.

Події громадянської війни в Україні не сприяли розвитку культури, спричинили до припинення функціонування багатьох культурно-освітніх закладів, які потім були відновлені радянською владою.

Українізація сприяла великим зрушенням у галузі української культури: організовувалися українські освітні й культурні заклади, видавалися українською мовою література й преса.

Освіта й виховання переводилися виключно на комуністичні рейки, література та преса пропагувала здебільшого інтернаціоналізм та комунізм, з класики відбиралися насамперед революційні демократи та народники. Та незважаючи на свою суперечливість, українізація стала фундаментом подальшого розвитку українського національного відродження.

Національне відродження охопило різні сфери життя, у тому числі освіту, науку, літературу, мистецтво.

Представниками символізму в Україні були О. Олесь, М. Вороний, Г. Чупринка, О. Кобилянська, Д. Загул, Я. Савченко, М. Терещенко, П. Тичина, В. Ярошенко, які організували групу «Музагет» (1919 р

Продовжували творити представники футуризму (з латинської «майбутнє»). Вони проповідували мистецтво майбутнього в незвичайних проявах, аж до створення своєрідної мови і слів, таким чином відкидаючи традиційну літературу і пропагуючи модернізацію її змісту й форми. Представники – М. Семенко, Г. Шкурупій, М. Ірчан, М. Терещенко, М. Бажан, Ю. Яновський. Вони створили групу «Аспандут» – Асоціація панфутуристів.

З'явився такий напрям, як пролеткультівство. Це була лівацька течія, теоретики якої заперечували значення класичної спадщини, пропагували створення «лабораторним шляхом» «чисто пролетарської культури», яка відповідала б «пролетарській психіці». В Україні теоретиками й активними пропагандистами пролеткультівських теорій були В. Блакитний, Г. Михайличенко, М. Семенко, М. Хвильовий. Ці теорії були досить суперечливі. Так, деякі лідери українських пролеткультівців (М. Хвильовий, В. Сосюра), з одного боку, проголошували ідеї, які можна назвати космополітичними, а з іншого – підкреслювали особливе значення використання й розвитку української мови, виступали проти насильної русифікації.

Опонентами пролеткультівців стали так звані неокласики. Вони орієнтувалися на класичні зразки світової літератури. Представники – М. Зеров, М. Рильський, П. Филипович, М. Драй-Хмара, О. Бурггардт (Юрій Клен).

Різноманітні літературні напрямки сприяли оформленню певних літературних об'єднань. Серед них найбільш авторитетними були Спілка пролетарських письменників «Гарт» і Спілка селянських письменників «Плуг».

Справжньою творчою лабораторією став театр Леся Курбаса «Березіль». Режисер виводив український театр на шлях європейських пошуків нових засобів виразності. Невипадково макети театрального об'єднання «Березіль» отримали золоту медаль на Всесвітній театральній виставці у Парижі в 1925 р. Тут були вперше поставлені п'єси видатного драматурга М. Куліша «Народний Малахій», «Мина Мазайло».

Великих успіхів було досягнуто в кіномистецтві. З 1922 року почалося виробництво художніх фільмів, більшість яких було присвячено подіям громадянської війни. Найбільш вдалим серед історичних фільмів був «Тарас Трясило» режисера П. Чардиніна (1927 р.).

У живописі найбільш відомими були полотна К. Костанді, Ф. Кричевського, С. Мурашко, М. Самокиша. Г. Нарбут оформив перші українські радянські книги і журнали «Мистецтва», «Зорі», «Сонце труда». У Західній Україні в перші післяреволюційні роки працювали такі художники, як І. Трут, О. Монастирський, І. Курплас.

У **другому** питанні, зауважте, що національна революція в Україні призвела до колосального злету національного самоусвідомлення народу, духовного піднесення її інтелігенції, посіяла надії на краще майбутнє, відновлення української державності, розквіт української культури.

Українські уряди, які виникли в цей час (УНР, Гетьманської Держави, УНР-Директорії), послідовно провадять політику українізації, яка полягала у підтримці української мови, розвитку української середньої та вищої освіти, книгодрукування, наукових закладів, музейних установ, бібліотек, мистецьких об'єднань тощо.

Відбувалася українізація вищої школи. У вузах запроваджувалася змішана мова викладання, були створені українознавчі кафедри. Створено перші українські гімназії,

відкрито українські видавництва, видано майже 700 назв українських книжок, виходило 63 українських періодичних видання. Українізація державних установ та школи зустріла відчайдушну протидію старого чиновництва, викладачів гімназій та вузів, деяких батьків, обіжники міністерства викликали саркастичні відповіді провінційних установ. Це також затримало реалізацію планів уряду та міністерства. Але саме в цей час було закладено підвалини подальших успіхів у галузі культури Гетьманського уряду, а також, зрештою, основні засади радянської українізації.

З українською пов'язане велике відродження просвіт на Наддніпрянщині. «Просвіти» можна вважати ядром національно-культурного відродження в провінції. Вони відкривали хати-читальні, бібліотеки, народні будинки, мали свої театральні трупи, хорові колективи, оркестри, видавництва.

За сім із половиною місяців гетьманської влади (29 квітня – 14 грудня), власне, була далі продовжена культурницька політика Центральної Ради. Восени 1918 р. в Україні вже було 150 українських гімназій, у жовтні відкрито українські університети у Києві та Кам'янці-Подільському, покладено початок створенню Державного українського архіву, Національної галереї мистецтв, Українського історичного музею, Української національної бібліотеки, Українського театру драми та опери, Державної капели під керівництвом О. Кошиця, Українського державного симфонічного ансамблю під керівництвом композитора та диригента О. Горілого (Горелова).

Українізація дала поштовх для активізації мистецького життя, в тому числі мистецтва театру і кіно.

Висвітлюючи **третє** питання, зауважте, що **утвердження** тоталітарного режиму на початку 1930-х рр. мало негативні наслідки стосовно української культури. Не лише згортається політика українізації, але й починається винищення української творчої еліти. Розпочалася чорна доба «розстріляного відродження», кульмінацією якої став страхітливий голодомор 1932–1933 рр.

Термін **«розстріляне Відродження»** вперше запропонував діаспорний літературознавець Юрій Лавриненко, вживши його як назву збірника найкращих текстів поезії та прози 1920–30-х рр. За це десятиліття (1921–1931 рр.) українська культура спромоглася надолужити відставання в багатьох галузях культури, викликане

двохсотрічним пануванням царської Росії й навіть переважити на терені вітчизни вплив інших культур, російської зокрема. Так, на 1 жовтня 1925 року в Україні налічувалося близько 5000 письменників.

Комуністичний терор 30-х років XX ст., що прийшов на зміну українському відродженню 20-х років XX ст., зупинив на злеті, перервав, відсунув у часі на десятиліття розвиток української культури, літератури, розвиток української нації як цілісного організму. Значна частина української інтелігенції, молодих талановитих письменників, поетів, діячів культури, науки та мистецтва загинула в сталінських тюрмах і концтаборах.

Про масштаби репресій свідчать такі факти: було репресовано 238 українських письменників і 62 українських вчених мовознавців (із 85). Лише наркомат освіти, який очолив проведення в життя політики українізації, «очистили» від 2 тисяч співробітників.

У 1930 р. був організований судовий процес над Спілкою визволення України, яка нібито була створена для відділення України від СРСР, Головні обвинувачення були висунуті проти віце-президента Всеукраїнської академії наук С. Єфремова. Перед судом постало 45 чоловік, серед яких були академіки, професори, вчителі, священнослужитель, студенти. Були винесені суворі вироки, хоча насправді ніякої підпільної організації не існувало. Закрили секцію історії Академії наук, був арештований М. Грушевський.

Кульмінацією дій радянського репресивного режиму стало 3 листопада 1937 року. Тоді «на честь 20-ї річниці Великого Жовтня» у Соловецькому таборі особливого призначення за вироком трійки розстріляний Лесь Курбас. У списку «українських буржуазних націоналістів», розстріляних 3 листопада, також були Микола Куліш, Матвій Яворський, Володимир Чеховський, Валер'ян Підмогильний, Павло Филипович, Валер'ян Поліщук, Григорій Епик, Мирослав Ірчан, Марко Вороний, Михайло Козоріс, Олекса Слісаренко, Михайло Яловий та інші.

На межі 1920–1930-х рр. була заборонена Українська автокефальна церква, створена на хвилі національного революційного піднесення. Після Другої світової війни така ж доля спіткала й греко-католицьку церкву. Усього ж в міжвоєнний період зруйновано 8 тисяч церковних споруд, тобто більше половини усіх храмів.

Для культури це мало трагічні наслідки, оскільки вона була поставлена під суворий партійний контроль. У живописі такі жанри, як натюрморт, пейзаж, портрет, відсувалися на другий план тому, що вони ніби не несли класового навантаження. В архітектурі провідним стилем став радянський (сталінський) псевдокласицизм, який повинен був відображати стабільність режиму, непохитність влади. Найбільш відомою будівлею, побудованою в стилі неокласицизму, є споруда Верховної Ради у Києві (1935–1936 рр.).

Отже, внаслідок національної революції 1917–1920 рр., за діяльності українських національних урядів розпочався новий етап національного відродження в Україні. Він продовжився і за перше десятиліття радянської влади і проявився в усіх галузях національної культури. Однак з початку 30-х років XX ст. розпочалися жорстокі репресії проти української інтелігенції. Національне відродження перетворилося в «Розстріляне Відродження».

Аналізуючи **четверте** питання, зазначте, що зовсім інша ситуація склалася після кінця громадянської війни у Західній Україні. Значна частина західноукраїнських земель після громадянської війни увійшла до складу Польщі. Українці на території цієї держави зазнали дискримінації й у сфері мови та освіти.

У 1923 р. міністерство освіти Польщі заборонило вживати слова «українці» і «український», замість них запроваджувалися терміни «русин» і «руський». У 1924 р. вживання української мови було заборонене в усіх державних установах та органах самоврядування. Більшість українських шкіл було перетворено в двомовні («утраквістичні») з перевагою польської мови.

Полонізувалися й вищі навчальні заклади. Українці змушені були заснувати у Львові таємний Український університет (1921–1925 рр.). Він налічував 3 факультети, 15 кафедр, 54 професори, 1500 студентів. Викладання велося конспіративно в приміщеннях різних українських установ, а часом і в помешканнях професорів. Ряд закордонних університетів визнали Український університет у Львові рівноправним із західноєвропейськими і зарахували студентам роки навчання в ньому. Водночас існувала таємна українська політехніка. Проте внаслідок поліцейних переслідувань таємні університет і політехніка вимушені були припинити свою діяльність.

Головним осередком української культури залишалось наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ) у Львові. У ньому працювало понад 200 науковців. Вони підтримували тісний зв'язок із ВУАН.

У **п'ятому** питанні, зауважте, що смерть Сталіна (1953 р.) та розвінчання культу його особи поклали початок новому етапу в культурному розвитку всіх народів СРСР, який отримав назву «відлиги». Розпочався новий виток опозиційного руху в Україні, внутрішніми передумовами якого були утиски національного культурно-духовного життя, цілеспрямована русифікація українського населення (з кінця 50-х рр. XX ст. російська мова була обов'язковою для навчання, а українська вивчалася лише за бажанням). У 1958 році була прийнята партійна постанова «Про зміцнення зв'язку школи з життям», яка фактично проголосила політику «злиття націй» і русифікації. Цю інтернаціоналістичну комуністичну ідею підтримували партійні функціонери в Україні. Політиці русифікації організується спротив у легальній та нелегальній площинах.

Національно-культурну боротьбу з кінця 50-х рр. XX ст. продовжила молода генерація так званих **«шістдесятників»** – українських інтелектуалів, насамперед письменників і поетів, які своєю творчістю прагнули відродити справжні вартості української радянської культури, вірили у можливість демократичного реформування радянської системи.

«Шістдесятників» репрезентували – поети Ліна Костенко, Микола Вінграновський, Василь Симоненко, Іван Драч, Микола Сингаївський, Віталій Коротич, Василь Стус, літературознавці і критики Іван Дзюба та Іван Світличний, письменники Євген Гуцало, Юрій Мушкетик, Роман Іваничук, Микола Руденко, публіцисти Валентин Мороз, В'ячеслав Чорновіл, художники Панас Заливаха та Алла Горська, твори яких виходили далеко за рамки соціалістичного реалізму, підносячи українську літературу та мистецтво на шаблі світової культури.

При розгляді **шостого** питання зауважте, що невід'ємну складову частину процесу національно-культурного відродження становить творчість представників української еміграції. Українська культура почала розвиватися у різних край Європи, Американського та Австралійського континентів.

Еміграційний процес почався відразу ж після занепаду УНР і продовжувався впродовж наступних періодів. Українці осідали у Відні, Варшаві, Парижі, Берліні, Белграді, Софії та інших європейських центрах. Щоб задовольнити свої духовні потреби й дати вихід творчим можливостям, українці за кордоном розгорнули бурхливу організаційну та культурно-освітню діяльність. Були створені українські науково дослідні заклади, просвітницькі організації, засновано чимало газет та видавництв.

Першою заснованою у діаспорі вищою школою став Український вільний університет у Відні. Його фундатором був Союз українських журналістів і письменників, а співзасновниками – юрист, професор С. Дністрянський та професор М. Грушевський. Після закінчення Другої світової війни університет відновив свою діяльність у Мюнхені (Німеччина), де проводилися ґрунтовні українознавчі дослідження.

Великим центром міжвоєнної еміграції була Чехія, особливо Прага. В історії української діаспори чеський період називають «золотим» віком. У Празі, де зібралися кращі мистецькі та наукові сили, був створений Музей визвольної боротьби України, що функціонував під керівництвом Дмитра Антоновича. Музей став визнаним загальноукраїнським центром музейних та архівних пам'яток, пов'язаних із українським еміграційним та політичним рухом ХХ століття. У Празі жили і працювали видатні українські поети –Олександр Олесь, Олег Ольжич, Євген Маланюк, поетеса Олена Теліга.

Найбільш численна українська діаспора у післявоєнний період сформувалася у США. Вона була найбільш політизованою. Українці в Америці заснували Українську національну асоціацію, яка почала видавати найпопулярнішу на Заході українську газету «Свобода», а також інформативний англomовний «Український тижневик». У США було створено Наукове товариство ім. Т. Шевченка і Українську академію мистецтв та науки

Другою за численністю була канадська діаспора. Центром українства вважався Едмонтон, Вініпег, а особливо Торонто – осередок Всесвітнього конгресу вільних українців. Важливу роль для розвитку української культури відігравали музеї, зокрема, «Село української спадщини», Український музей у Саскатуні, Парк української писанки у Вегревіллі, де встановлена 20 - метрова писанка, що крутиться на металевій опорі (автор проекту

Павло Цимбалюк). Писанка стала окрасою Канади, символом української громади.

Притулком для помітної частини українських політичних та культурних діячів у роки радянського свавілля стала Франція. У Парижі вони створили бібліотеку ім. Симона Петлюри, в якій зберігалося чимало цінних творів української літератури та історії. Ціла мережа українських організацій була заснована і в Австралії

Отже, українська культура в діаспорі – це творче продовження тих культурних процесів, що розгорнулися в Україні на початку ХХ ст., розвиток тих напрямів, що були заборонені комуністичним тоталітарним режимом. Діаспора збагатила вітчизняну культурну спадщину, зберегла багатьох культурних діячів, відродила діяльність низки установ та організацій, підготувала ґрунт для подальшого піднесення української культури.

ТЕМА VIII. КУЛЬТУРА УКРАЇНИ В УМОВАХ НОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (90-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.)

1. Період «перебудови» в Україні як передумова національного відродження української культури.
2. Досягнення і проблеми розвитку культури суверенної України.
3. Особливості та характерні риси українського соціокультурного простору наших днів.

Питання для самостійного вивчення:

Знайдіть матеріали, які характеризують болонський процес в освіті.

Дайте характеристику сучасним музичним течіям.

Охарактеризуйте сучасну літературу та її найяскравіших представників.

Оцініть плюси та мінуси процесу євроінтеграції.

Назвіть актуальні питання в культурі сьогодення.

Основні поняття та терміни теми:

Антитоталітаризм – сукупність ідеологічних та політичних поглядів, що засуджують тоталітаризм та відкидають його.

Гласність — політичний термін, що позначає політику максимальної відкритості у діяльності державних установ і свободи інформації. У вузькому сенсі, в сучасному слововживанні, основний компонент політики перебудови, яку проводив М. С. Горбачов у другій половині 1980-х років у СРСР і полягала в істотному ослабленні цензури і знятті існуючих у радянському суспільстві численних інформаційних бар'єрів.

Гротеск — тип художньої образності, який ґрунтується на химерному поєднанні фантастичного і реального, прекрасного і потворного, трагічного і комічного, життєподібного і карикатурного. Гротеск — найвищий ступінь комічного. Особливо яскраво виявляються сатиричні форми гротеску.

Гуманізація – впровадження принципів гуманізму у певні сфери життєдіяльності людини.

Демократизація — політична реформація, система заходів та законів, направлених на впровадження елементів демократії (народовладдя) в країні, суспільстві.

Лібералізм - (фр. *libéralisme*) — філософська, політична та економічна теорія, а також ідеологія, яка виходить з положення про те, що індивідуальні свободи людини є правовим базисом суспільства та економічного ладу.

Неоавангардизм - учасний напрям авангардизму, який проявляється у запереченні існуючих художніх форм та пошуку нових.

Перебудова (рос. *перестройка*) — загальна назва сукупності політичних і економічних реформ, що проводилися в СРСР у 1985—1991 роках.

Постмодернізм — світоглядно-мистецький напрям, що в останні десятиліття 20 століття приходить на зміну модернізму. Цей напрям — продукт постіндустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем — світоглядно-філософських, економічних, політичних.

Самоцитація, візуалізація тексту – літературні прийоми, характерні для постмодернізму.

Фрагментаризм — художнє віддзеркалення специфіки однієї зі сторін постмодерної ситуації, яка полягає у баченні світу як неупорядкованості, позбавленої причинно-наслідкових зв'язків та ціннісних орієнтирів, що можуть невмотивовано змінюватися.

Література

основна:

1. Історія української культури : навч. посіб. / О. Ю. Павлова – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
2. Закович М.М. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.Л.Шевнюк та ін.; за ред. М. М. Заковича. – 4-те вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2009. – 589 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
3. Понамарьов А.П. Етнічність та етнічна історія України : курс лекцій : навч. посібник / А.П.Понамарьов. – К. : Либідь, 1996. – 272 с.
4. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посіб.: 5-те видання стереотипне / В.М.Шейко, В.Я. Білоцерківський – К. : Знання, 2013. – 271 с.

додаткова:

1. Грицак Я. Й. Нариси історії України ХІХ–ХХ ст. Творення модерної нації : текст / Я. Й. Грицак. – К. : Генеза, 1996. – 360 с.
2. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація : текст / І. Дзюба. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 1991. - 276 с.
3. Ісаєвич Я. Д. Україна давня і нова : народ, релігія, культура / Я. Д. Ісаєвич. – Львів : Світ, 1996. – 336 с.
4. Кормич Л. І. Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ століття) : навч. посіб. / Л. І. Кормич, В. В. Багацький. – Х. : Одиссей, 2003. – 304 с.

5. Пашук А. І. Українська церква і незалежність України / А. І. Пашук. : монографія / Андрій Пашук ; Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 364 с.
6. Попович М. В. Національна культура і культура нації : текст / М. В. Попович. – К. : Знання, 1991. – 63 с.
7. Сухомозький М. Україна у світі : текст / М. Сухомозький. – К. : Вища школа, 2007. – 435 с.

Розглядаючи **перше** питання зазначте, що політика перебудови, гласності і демократизації, започаткована М. С. Горбачовим, мала свої наслідки й для культурного життя. Почалося нове національне відродження України, нерозривно пов'язане з ідеєю здобуття державної незалежності.

У 1989 р., після перших демократичних виборів до Верховної Ради УРСР, нею з величезними ускладненнями було прийнято **Закон УРСР «Про мови в Українській РСР»**, спрямований на захист національної мови, забезпечення її всебічного розвитку і функціонування в усіх сферах суспільного життя. Відповідно до Закону українську мову в республіці проголошено державною. При цьому реалізація Закону наспівхнулася на труднощі, пов'язані з небажанням змінювати мову ділового спілкування більшістю установ. Українська мова по інерції сприймалася ще як провінційна та селянська, слабко розвинена і взагалі непрестижна.

У 1989 р. у Львові було відновлене Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка, розпущене радянською владою після приєднання Західної України до СРСР. Творча інтелігенція стала ініціатором створення Народного Руху України, який був покликаний започаткувати її національне, у тому числі й культурне, відродження.

Почалося активне введення до культурного обігу раніше забороненої чи просто не публікованої української художньої, наукової, політичної літератури минулих десятиліть, а також культурного доробку української діаспори. До деякої міри культурницькі гасла були евфемізмами, що за ними стояли проблеми відновлення справжньої, не декоративної української державності – на той час, зрозуміло, в рамках СРСР.

Роль авангарду в розвитку української культури, ліквідації «білих плям історії» відіграла Спілка письменників України та її центральний орган – газета «Літературна Україна». Публіцистика зайняла провідні позиції. Широкий резонанс мали виступи О. Гончара, Б. Олійника, В. Яворівського. Почали друкуватися заборонені раніше твори В. Винниченка, М. Грушевського, М. Зерова, М. Хвильового, інших репресованих поетів і письменників, представників української діаспори.

Поступово змінилися акценти в питаннях віровизнання, проголошено забезпечення права свободи совісті. Почалася відбудова багатьох запустілих, використовуваних як господарські споруди і просто недоруйнованих упродовж 20–80-х рр. XX ст. церковних приміщень, легалізували свою діяльність українські греко-католики, відновився рух серед православних щодо відновлення незалежності української православної церкви від Московського патріархату.

У галузі освіти було взято курс на її гуманізацію, засвоєння учнями й студентами загальнолюдських цінностей. Проте фінансування цієї сфери було недостатнім.

Суттєві зрушення відбулися в історичній науці. По-новому було розглянуто і досліджено події Визвольної війни українського народу середини XVII ст., діяльність І. Мазепи, С. Петлюри та інших видатних громадсько-політичних діячів України.

Продовжувала зростати кількість науковців. Їх кількість досягла у 1989 р. 220 тис. чол. (із них 6,8 тис. доктори наук і 73,7 тис. – кандидати наук). Перевага надавалася прикладним дослідженням за рахунок фундаментальних. При цьому понад 90% технологічних розробок не впроваджувались у виробництво.

Значною подією в культурному житті України стало проведення Першого фестивалю «Червона рута» (Чернівці, 1989 р.), який відбив зацікавленість значної частини української молоді в процесах відродження і самобутнього розвитку української популярної музики.

Помітні зміни відбувалися й у сфері художньої творчості. Хоча горбачовська політика «гласності та демократизації» не означала цілковитого скасування цензури та повної свободи слова й творчості, а лише принесла послаблення партійно-державного тиску на митців, у їх середовищі почалося значне пожвавлення. Виникали численні незалежні театри-студії, мистецькі угруповання

поза традиційними творчими спілками, вийшла з «підпілля» й швидко почала завойовувати популярність молодіжна субкультура, особливо музична.

Втім і традиційні творчі спілки не залишалися осторонь цих процесів. Коли українські письменники масово вирушили у «велику політику», то кінематографісти та театральні діячі зосередилися на обстоюванні нових господарчих та правових умов для професійної роботи – аби здобути на майбутнє реальні гарантії творчої свободи та матеріальної незалежності від державного та партійного чиновництва. Саме в 1987–88 рр. на всій території СРСР почалося запровадження нових, «госпрозрахункових» засад роботи закладів культури та перехід на «нормативний метод» фінансування культурних витрат, що полягав у обрахуванні необхідних коштів не за «залишковим» принципом, а на підставі «науково визначених» норм забезпечення населення певними культурними закладами й послугами та норм фінансових і матеріальних витрат на це забезпечення. Однак практично вся культурна інфраструктура, як, втім, і вся економіка залишалися під державним контролем та керувалася переважно командно-адміністративними методами, а єдиними джерелами фінансування культури залишалися державний та місцеві бюджети.

Отже, зміни в суспільному житті України створили умови для подальшого розвитку української культури.

У **другому** питанні зауважте, що 90-ті роки ХХ ст. започаткували сьомий етап історії української культури. Акт про державну незалежність України, прийнятий 24 серпня 1991 р., відкрив нову сторінку в історії культури України. Чи не вперше український народ отримав можливість вільно творити.

Після проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. починається розбудова самостійної держави і проводиться формування власної культурної політики, спрямованої на забезпечення вільного розвитку національної культури та збереження культурної спадщини. Держава формує законодавчу базу, яка могла б забезпечити розвиток культури та вільний доступ усіх громадян до її здобутків. Так, у 1992 р. Верховна Рада прийняла «Основи законодавства України про культуру», де були задекларовані основні принципи державної політики в галузі культури, спрямовані на відродження і розвиток культури української нації та культури національних меншин, забезпечення

свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, реалізацію прав громадян на доступ до культурних цінностей, створення матеріальних та фінансових умов розвитку культури. В «Основах» зазначені пріоритети у розвитку культури, права і обов'язки громадян у сфері культури, регламентована діяльність у цій сфері; у тому числі професійна творча діяльність, міжнародні культурні зв'язки.

Конституція України (1996 р.) підтвердила зафіксований попередніми законодавчими актами принцип державності української мови (ст. 10), проголосила гарантії та свободи у галузі літературної, художньої, наукової й технічної творчості, захист інтелектуальної власності та авторських прав (ст. 54).

У процесі розбудови нової держави актуальною стає проблема людини як творця. По суті відбувається зміна світоглядного ставлення до людини, гуманістичного усвідомлення ролі людини у процесі творчості. Гуманістична орієнтація суспільства має на меті втілення у практику пріоритетів загальнолюдських цінностей, які знаходять вираження у національній культурі. У площині відродження національної культури актуальною залишається мовна проблема, адже культура і мова належать до найголовніших духовних цінностей кожної особистості та всього суспільства.

Усе свідчить про необхідність реформ у культурній сфері, стрижнем яких має стати реформування культурної політики. Водночас зрозуміло, що за будь-яких реформ повинні зберегтися державне фінансування як головне джерело підтримки культури (незалежно від форм власності та господарювання), а також переважна частина матеріально-технічної інфраструктури культури.

Незважаючи на серйозні проблеми і негаразди, культура України була й залишається яскравим явищем світової культури, становить ще невикористаний резерв у загальнолюдській цивілізації

У ХХІ ст. Україна увійшла незалежною державою. Поступово вона посідає гідне місце у світовій системі економічних, політичних і культурних зв'язків.

Розкриваючи **третє** питання слід зауважити, що сучасні досягнення української культури дають змогу критично подивитися на власний, притаманний їй тип культури та з'ясувати її історичні й культурні межі. Сучасна людина починає усвідомлювати, що

культурна самобутність її народу невіддільна від культурної самобутності інших народів, що усі ми підпорядковані «законам» культурної комунікації. Особливістю сучасного стану української культури є формування, поряд із традиційною культурою, образу нової культури. Перший образ відображений насамперед ідеями історичної і органічної цілісності та спадковості традицій. Новий образ все більше асоціюється з глобальними ідеями, єдністю людства та його долі. Планетарне мислення стає домінуючим, народжується новий тип людини і нові картини світу у творах мистецтва.

Однією з особливостей вітчизняної культури є новий тип культурної комунікації, що передбачає:

- всезростаючу здатність до розуміння чужої культури;
- визнання іншої культурної самобутності, іншої істини, вміння включати їх у свою позицію і своє світобачення;
- визнання правомірності існування багатьох поглядів на істину, вміння будувати діалогічні відносини і йти на розумний компроміс;
- зростання ваги усвідомленої рефлексії, вироблення нових способів вирішення культурних проблем.

З року проголошення незалежності України і розбудови самостійної держави Україна були створені більш сприятливі умови для розвитку культури.

Чимало творів нового смислового ґатунку з'явилися у майстернях художників, письменників, драматургів. Усе це склало досить строкату панораму культурного життя в новому ідеологічному просторі. Пошуковий новаторський вектор сучасного образотворчого мистецтва, світоглядна, аксіологічна, етнокультурна його парадигматика на сьогоднішньому етапі розвитку досить різнопланова.

Після завоювання незалежності в літературі та мистецтві України стверджується плюралізм, сама думка про можливість існування якого у тоталітарному суспільстві була ірреальною.

Провідним у новому постіндустріальному суспільстві стає постмодернізм. Характерними рисами постмодернізму є деканонізація традиційних цінностей, деконструкція естетичного суб'єкта, стильовий синкретизм, інтертекстуальність, цитатність як метод художньої творчості, фрагментарність і принцип монтажу, іронізм, пародійність, гедонізм, естетизація потворного,

змішування високих і низьких жанрів, театралізація всіх сфер культурного буття, репродуктивність і тиражування, орієнтація на споживацьку естетику, запозичення принципів інформаційних технологій. У культурі постмодернізму поєднуються толерантність, плюралістичність, відкритість, антитоталітарність як заперечення влади над природою й особистістю і водночас – втрата ціннісних критеріїв, емоційності, цинізм, поверховість, естетична вторинність.

У постмодернізмі авангардистській установці на новизну протистоїть бажання опанувати досвід світової культури шляхом її іронічного цитування. Постмодернізм відверто стверджує, що текст не відображає реальності, а творить нову реальність (дійсність не виявляється, існують лише тексти). Сприйняття світу як грандіозного звалища накопичених людством артефактів, традицій, образів, стилів за умови того, що немає системи координат, принципової ієрархії цінностей, перетворює художній текст на випадковий бріколаж, який постулює хаос як спосіб організації.

Дослідники зазначають, що український постмодернізм є вторинним явищем щодо західного, оскільки не виростає на ґрунті глобальної інформатизації суспільства. Його простором перетворень стають передусім відроджені змісти національної традиції, зокрема барокової, класицистичної, романтичної, авангардної. Для діяльності літературних гуртів «Бу-Ба-Ву», «Лу-Го-Сад», «Нова дегенерація», «Пропала грамота» характерне карнавальне блазнювання, в якому іронічний трансформації піддаються усталені цінності. Герої романів Ю. Андруховича «Рекреації», «Московіада», «Перверзія», книг О. Забужко профанують світ швидше від неспроможності порозумітися одне з одним, їхнє плетиво слівес – радше спосіб приховати порожність буденності їхнього буття. Однак та ж сама іронія породжує життєстверджуючу стихію народного карнавалу, як у спектаклі «Енеїда» в театрі ім. І. Франка в Києві.

Панівним стилем у творчому житті стає авангардизм, який імперативно насаджується творчими угрупованнями, як свого часу партія насаджувала соцреалізм. Високий рівень політизації суспільства привів до того, що в галузі літератури найбільшого поширення набула публіцистика.

З'явилися нові молоді літератори, які намагаються по-новому вирішити літературні проблеми, йти в ногу зі світовим

літературним процесом. Це – дочка Ліни Костенко Оксана Пахльовська, О. Забужко, Ю. Андрухович, К. Москалець, Є. Пашковський та ін.

Панораму культурного життя України в новому ідеологічному просторі відбиває активна виставкова діяльність митців як усередині країни, так і за її межами:

- у живописі та графіці (С. Поярков, А. Блудов, П. Бевза, В. Шерешевський, С. Лопухова, Е. Бельський, В. Шкарупа, С. Принь, А. Гідора, В. Макєєв, Т. Свірелі, В. Куць, І. Горін, Н. Яковчук, С. Савченко, О. Малих та ін.);

- у скульптурі (О. Пінчук, О. Денисенко, Р. Романишин, О. Дергачов, М. Дерев'янка, С. Дерев'янка, Б. Бистров, В. Микитенко, О. Кузьмін, О. Смірнов, О. Сухоліт та ін.);

- у декоративно-прикладному мистецтві: А. Бокотей, В. Гінзбург, О. Шевченко, Р. Петрук, І. Тарнавський, які працюють у техніці скла та вітража;

- Б. Данілов, Л. Боннський, Н. Береза, Н. Ісупова та С. Козак, які працюють у кераміці;

- Жоголь, Г. Забашта, Г. Грищенко, Т. Місковець, Мороз, М. Кірницька, Н. Максимова, Н. Шимін, В. Хоменко, О. Потієвська, які працюють у текстилі;

- О. Федоров, С. Заварзін, Г. Корнієнко, С. Вольський та інші, які працюють у галузі сучасного ювелірного дизайну.

Отже, сучасний стан української культури, як і культури у всьому світі, характеризується як досягненнями та перспективами, так і втратами та протиріччями. Утворення української незалежної держави відкриває перед національною культурою нові можливості. Подальший розвиток української культури великою мірою залежить від політичних та економічних чинників. Будемо мати надію, що сучасна політична ситуація призведе до економічного зростання, яке, у свою чергу, має активізувати українське культурне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

9. Багалій Д. І. Український мандрівний філософ
Г. Сковорода : текст / Д. І. Багалій. – К. Орій, 1992. – 472 с.
10. Бойко О.Д. Історія України: навч. посіб. : 3-тє видання виправлене, доповнене. / О.Д.Бойко. – К. : Академвидав, 2005. – 325 с.
11. Брайчевський М. Ю. Походження слов'янської писемності : текст / М. Ю. Брайчевський. – 2-е вид. – К. : Академія, 2002. – 153 с.
12. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях : текст / Г. О. Булашев. – К. : Довіра, 1992. – 416 с.
13. Войтович В. М. Українська міфологія : текст / В.М.Войтович — К. : Либідь. 2002.— 664 с.
14. Горський В. С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі (середина XII – середина XIII ст.) : текст / В. С. Горський. – К. : Свічадо, 1993. – 423 с.
15. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. – К. : Літера, 2006. – 480 с.
16. Гринишина М. Театр української драматургії. Сучасна та класична українська п'єса на сценах театру у 1930-х роках : текст / М. Гринишина. – К. : Інтертехнологія, 2006. - 295 с.
17. Грицак Я. Й. Нариси історії України XIX–XX ст. Творення модерної нації : текст / Я. Й. Грицак. – К. : Генеза, 1996. – 360 с.
18. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть : текст / М. Грушевський. – К. : Знання, 1991. – 240 с.
19. Давня історія України: навч. посіб.: у 2 кн. / Толочко П.П., Козак Д.Н., Крижицький С.Д. / під . ред. П.П.Толочко – К. : Либідь, 1994. – Кн. 1.– 240 с.
20. Давньоруські любомудри : текст / В. Горський, О. Вдовина, Ю. Завгородній, О. Киричок. – К. : Вид.дім “КМ Академія”, 2004. – 312 с.
21. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні : 20-30-ті роки : текст / В. М. Даниленко та ін. – К. : Свічадо, 1991. – 89 с.
22. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація : текст / І. Дзюба. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 1991. - 276 с.
23. Довженко О. Україна в огні. Щоденник : текст / О. Довженко. – К. : Наукова думка, 1990. – 365 с.
24. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник - довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
25. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст : текст / О. Забужко. – К. : Факт, 1993. – 70 с.
26. Забужко О. Шевченків міф України : текст / О. Забужко. – К. : Абрис, 1997. – 144 с.
27. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка : текст / П. Зайцев. – 2-е вид. - К. : Обереги, 2004. - 480 с.

28. Закович М.М. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.Л.Шевнюк та ін.; за ред. М. М. Заковича. – 4-те вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2009. – 589 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
29. Залізник Л.Л. Первісна історія України : навч. посіб. / Л.Л. Залізник. – К. : Вища школа, 1999. – 263 с.
30. Замалеев А. Отечественные мыслители позднего средневековья : текст / А.Замалеев. – К. : Либідь, 1990. – 171 с.
31. Заставний Ф. Українська діаспора. Розселення українців в зарубіжних країнах : текст / Ф. Заставний. – Львів : Світ, 1991. – 202 с.
32. Ісаєвич Я. Д. Україна давня і нова : народ, релігія, культура / Я. Д. Ісаєвич. – Львів : Світ, 1996. – 336 с.
33. Історія української архітектури / ред. В. І. Тимофієнко. – К. : Техніка, 2003. – 482 с.
34. Історія української культури : текст / за заг. ред. І. Крип'якевича. – К. : Либідь, 1994. – 656 с.
35. Історія української культури : навч. посіб. / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. – К. : Знання, 2009. – 413 с.
36. Історія української культури : курс лекцій : текст / О.В. Ліхолат, П.А.Дігтяр, С.Ю. Боева / під заг. ред. С.О. Костилюєвої. – К. : НТУУ «КПІ», 2010. – 345 с.
37. Історія української культури : у 5 т. / Гол. редкол. : Б.Є. Патон / Т. 2. Українська культура ХІІІ – першої половини ХVІІ століть. – К. : Наукова думка, 2011. – 520 с.
38. Історія української культури: навч. посіб. / О. Ю. Павлова. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
39. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920–30-х років : соціальний портрет та історична доля : текст / Г. В. Касьянов. – К. : Глобус, Вік, 1993. – 176 с.
40. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80-х років : текст / Г.В. Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.
41. Касьянов Г. В. Невзгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980 рр. : текст / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 240 с.
42. Кормич Л. І. Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ століття) : навч. посіб. / Л. І. Кормич, В. В. Багацький. – Х. : Одиссей, 2003. – 304 с.
43. Кривавич Д. П. Українське мистецтво : навч. посіб. У 3 част. / Д. П. Кривавич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова / передмова проф. В.Скотного. Ч.І. Львів : Світ, 2003. – 256 с.
44. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. 2 - е вид., доп. та перероб. - К. : Либідь, 1993. - 288с.

45. Лавриненко Ю. Розстріляне Відродження : Антологія 1917 — 1933 : поезія — проза — драма — есей : текст / Ю. Лавриненко. - К. : Просвіта, 2001. — 794 с
46. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. вид. / за загальн. ред. А.В.Яртіся, С.М.Шендрика, С.О.Черепанової . — Л. : Світ, 1994. — 496 с.
47. Лекції з історії світової і вітчизняної культури : текст / під ред. А.Яртіся та В.Мельника. — Л. : Світ, 2005. — 568 с.
48. Лук М. І. Етичні ідеї в філософії України другої половини ХІХ — початку ХХ ст. / М. І. Лук, В. С. Лісовий. — К. : Наукова думка, 1993. — 150 с.
49. Макаров А. Світло українського бароко : текст / А. Макаров. — К. : Мистецтво, 1994. — 247 с.
50. Матвєєва Л.Л. Культурологія : курс лекцій: навч. посібник / Л.Л.Матвєєва. — К. : Либідь, 2005. — 512 с.
51. Нічик В. М. Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні (ХVІ — поч. ХVІІ ст.) / В. М. Нічик, В. Д. Литвинов, Я. М. Стратій. — К. : Наукова думка, 1990. — 382 с.
52. Овсійчук В. А. Майстри українського бароко. Жовківський художній осередок : текст / В. А. Овсійчук. — К. : Наукова думка, 1991. — 400 с.
53. Огієнко І. І. Історія українського друкарства : текст / І. І. Огієнко. — К. : Либідь, 1994. — 446 с.
54. Огородник І. В. Українська філософія в іменах / І. В. Огородник, М. Ю. Русин. / За ред. М.Ф.Тарасенка — К. : Либідь, 1997. — 328 с.
55. Павличко С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі : текст / С. Д. Павличко. — К. : Основи, 1997. — 679 с.
56. Пашук А. І. Українська церква і незалежність України / А. І. Пашук. : монографія / Андрій Пашук ; Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. — Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. — 364 с.
57. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: текст/ В.С.Полікарпов. — К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. — 359 с.
58. Понамарьов А.П. Етнічність та етнічна історія України : курс лекцій : навч. посібник / А.П.Понамарьов. — К. : Либідь, 1996. — 272 с.
59. Попович М.В. Нарис історії культури України : текст / М.В. Попович. — К. : АртЕк, 1999. — 728 с.
60. Попович М. В. Національна культура і культура нації : текст / М. В. Попович. — К. : Знання, 1991. — 63 с.
61. Сверстюк Є. Блудні сини України : текст / Є. Сверстюк. — К. Наукова думка, 1993. — 300 с.
62. Петров В. П. Діячі української культури (1920–1940 рр.) – жертви більшовицького терору : текст / В. П. Петров. — К. : Основи, 1992. — 644 с.

63. Сліпушко О. Софія Київська. Українська література середньовіччя : доба Київської Русі (X–XIII століття) : текст / О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2002. – 212 с.
64. Степовик Д. В. Скарби України : текст / Д. В. Степовик. – К. : Веселка, 1990. – 182 с.
65. Сухомозький М. Україна у світі : текст / М. Сухомозький. – К. : Вища школа, 2007. – 435 с.
66. Українська культура : історія і сучасність. – Л. : Світ, 1994. (Хрестоматія).
67. Українська культура: історія і сучасність : навч. посіб. / за ред. С. О. Черепанової. – Львів : Світ, 1994. – 456 с.
68. Українські гуманісти епохи Відродження. Антологія. Частини 1 - 2 . – К. : Наукова думка, 1995. – 432 -435 с.
69. Українська культура : / за ред. Дмитра Антоновича / упор. С.В.Ульяновська; вст. ст. І.М.Дзюби; перед. слово М.Антоновича; додатки С.В.Ульяновської, В.І.Ульяновського. – К. : Либідь, 1993. – 592 с.
70. Філософія Відродження на Україні : текст / М.В.Кашуба, В.І.Паславський, І.С.Захара та ін. / відп.за вип.. М.В.Кашуба. - К. : Наукова думка, 1990. – 336 с.
71. Шевнюк О.Л. Культурологія : навч. посіб. : 3-тє видання, стереотипне / О.Л.Шевнюк. – К. : Знання-Прес, 2007. – 353 с.
72. Шевчук В. О. Козацька держава : текст / В. О. Шевчук. – К. : Абрис, 1996. – 392 с.
73. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть : у 2 кн. Кн. 2. Розвинене бароко. Пізнє бароко : текст / В. Шевчук. – К. : Либідь, 2005. - С.393-405.
74. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посіб.: 5-те видання стереотипне / В.М.Шейко, В.Я. Білоцерківський – К. : Знання, 2013. – 271 с.
75. Хижняк З. І. Історія Києво-Могилянської академії / З.І. Хижняк, В.К.Маньківський. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 1993. – 184 с.
76. Художня культура України: навч. посіб. / Л.М.Масол, С.А. Ничкало, Г.І.Веселовська, О.І.Оніщенко; за заг. ред. Л.М.Масол. – К. : Вища школа, 2006. – 239 с.
77. Юрій М.І. Етногенез та менталітет українського народу : текст / М.І.Юрій. – К. : Фенікс, 1992. – 392 с.
78. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. / Д. І. Яворницький. – Львів : Світ, 1990 - 1992.

ПЕРЕЛІК КОНТРОЛЬНИХ ПИТАНЬ

1. Основні етапи становлення української культури.
2. Культура первісного суспільства – доба палеоліту, мезоліту, неоліту.
3. Трипільська культура.
4. Культура давніх кочових народів.
5. Антична культура міст-держав Північного Причорномор'я і Криму.
6. Язичницька культура давніх східних слов'ян
7. Запровадження християнства та його вплив на давньоруську культуру.
8. Розвиток писемності, освіти, літератури в Київській Русі.
9. Архітектура Київської Русі. Культові споруди.
10. Монументальний живопис Русі. Мозаїка. Фрески.
11. Розвиток іконопису у X-XII ст. Київська школа.
12. Музична культура та народна творчість Київської Русі.
13. Культура Галицько-Волинського князівства та її особливості.
14. Поширення гуманістичних ідей в духовній культурі України доби Ренесансу.
15. Пересопницьке Євангеліє – визначна пам'ятка староукраїнської мови.
16. Українські православні братства та їх діяльність у XVI-XVII ст.
17. Розвиток освіти і науки в Україні у XVI-першій половині XVII ст.
18. Книгодрукування у XVI-XVII ст. Острозька Біблія.
19. Полемічна література XVI-XVII ст.
20. Ренесансний стиль в архітектурі і містобудуванні.
21. Архітектура і образотворче мистецтво XVI- першій половині XVII ст.
22. Народна творчість та музика у XVI-першій половині XVII ст.
23. Козацтво – захисник віри та культури українського народу. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний.
24. Києво-Могилянська академія – визначний центр освіти і науки в Україні.
25. Гетьман Іван Мазепа та його роль у розвитку української культури.
26. Усна народна творчість та література у другій половині XVII-XVIII ст. Козацькі літописи
27. Музична і театральна культура у другій половині XVII-XVIII ст.
28. Архітектурні пам'ятки доби козацького бароко, рококо, класицизму.
29. Образотворче мистецтво у другій половині XVII-XVIII ст.
30. Національно-культурне відродження наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.
31. Література, музика, театр наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.
32. Архітектура у першій половині XIX ст.
33. Образотворче мистецтво у першій половині XIX ст.
34. Національно-культурницька діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

- 35.Розвиток культури у західноукраїнських землях у ХІХ ст. «Просвіти», НТШ.
- 36.Українські громади та їх роль у розвитку української культури у другій половині ХІХ ст.
- 37.Наступ російського царизму на українську культуру у другій половині ХІХ ст.
- 38.Театральна культура у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.
- 39.Микола Лисенко – класик українського музичного мистецтва.
- 40.Музична культура у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.
- 41.Українська архітектура у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.
- 42.Скульптура та живопис середини ХІХ – на початку ХХ ст.
- 43.Українська література у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.
- 44.Розвиток української культури у 1917-1920 рр.
- 45.Політика українізації та її вплив на українську культуру.
- 46.Українська література у 30-х рр. ХХ ст.
- 47.Образотворче мистецтво. Школа українських монументалістів М. Бойчука.
- 48.Театральне мистецтво. Театр «Березіль» Л.Курбаса.
- 49.Музична культура у 1920-1940-х рр.
- 50.Українське кіномистецтво у 20-30-х рр. ХХст.
- 51.«Розстріляне відродження» та його наслідки для української культури.
- 52.Українська культура в Західній Україні у 1920-1930-х рр.
- 53.Олександр Довженко – кінорежисер, драматург, письменник
- 54.Культура української діаспори в 1920-1930-х рр.
- 55.Культурне життя у роки Другої світової війни та в післявоєнний період.
- 56.Розвиток освіти, науки та мистецтва в післявоєнний період.
- 57.Творчість шістдесятників. Шістдесятники у літературі та мистецтві.
- 58.Кінематограф в Україні. С.Параджанов, Ю.Ілленко, І.Миколайчук.
- 59.Українська культура у другій половині 1960 – першій половині 1980-х рр. Посилення русифікації.
- 60.«Самвидав» як феномен культури.
- 61.Живопис, скульптура, графіка у 1960-х – 1980-х рр.
- 62.Ліна Костенко – класик сучасної української літератури.
- 63.Музична культура і український театр у 1960-х – 1980-х рр.
- 64.Культура в часи перебудови та становлення незалежної української держави.

ЗРАЗОК МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Прізвище, ім'я, по-батькові _____

Факультет, група _____

Дата _____

Варіант I

Тестові завдання (20 балів, 2 бали за кожну вірну відповідь).

1. Найдавніші пам'ятки мистецтва передісторичної людини на території України відносяться до доби пізнього:

- а) мезоліту; в) палеоліту;
- б) неоліту; г) залізного віку.

2. Християнство стало офіційною релігією Київської Русі у:

- а) 900 році; в) 980 році;
- б) 988 році г) 908 році.

3. Першою енциклопедією Київської Русі був:

- а) «Осьмиглав»; в) «Ізборник»
- б) «Фізіолог»; г) «Шестиднев».

4. До якого культурно-історичного періоду можна віднести діяльність Ю.Дрогобича?:

- а) гуманізм; в) романтизм;
- б) Просвітництво г) бароко.

5. Перша українська друкована книга: «_____» видана _____ року.

6. Першим гетьманом козацької держави став :

- а) Д.Вишневецький; в) Б.Хмельницький;
- б) П.Дорошенко; г) І.Виговський.

7. Провідним жанром мистецької творчості Т.Шевченка є:

- а) пейзаж; в) натюрморт;
- б) портрет; г) історичний живопис.

8. Хто із українських мислителів 19 ст. продовжив «філософію серця» Г.Сковороди?:

- а) Ф.Прокопович; в) П.Лодій
- б) Г.Кониський П.Юркевич.

9. Автором першої у світі конституції, створеної у 1710 році був:

- а) П.Орлик; в) М.Грушевський;
- б) І.Мазепа; г) О.Потебня.

10. Першим постійним театром на Україні став _____ .

Теоретичні завдання (10 балів кожне).

- I. Архітектура Київської Русі. Особливості храмової забудови християнської доби.
- II. Загальна характеристика образотворчого мистецтва та архітектури України 19 ст.